

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

Martynas Tamošaitis
Baudžiamosios teisės ir kriminologijos studijų programa

**BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS YPATUMAI UŽ
NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO ORGANIZAVIMĄ,
VADOVAVIMĄ JAM BEI DALYVAVIMĄ JO VEIKLOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – Doc. dr. Aurelijus Gutauskas

Vilnius, 2010

TURINYS

Įvadas.....	3
1. Nusikalstamas susivienijimas kaip bendrininkavimo forma.....	5
1.1. Nusikalstamas susivienijimas kaip organizuoto nusikalstamumo išraiška	11
1.2. Nusikalstamo susivienijimo baudžiamojo teisinio reglamentavimo Lietuvos Respublikoje raida	17
2. Pagrindiniai nusikalstamo susivienijimo požymiai ir jų baudžiamasis teisinis vertinimas	20
2.1. Trijų ar daugiau asmenų dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje.....	22
2.2. Susitarimas (susivienijimas) vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti.....	24
2.3. Pastovūs nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio ryšiai	27
2.4. Nusikalstamo susivienijimo narių vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.....	31
3. Baudžiamosios atsakomybės sąlygos identifikuojant nusikalstamą susivienijimą.....	35
3.1. Dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje	36
3.2. Nusikalstamo susivienijimo organizavimas ar vadovavimas jam.....	41
3.3. Ginkluotas nusikalstamas susivienijimas.....	44
4. Nusikalstamo susivienijimo narių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės taikant BK 39 ¹ straipsnį.....	46
Išvados.....	54
Literatūros sąrašas	56
ANOTACIJA.....	60
ANNOTATION.....	61
SANTRAUKA	62
SUMMARY	63

Įvadas

Temos aktualumas ir naujumas. Dėl įvairių socialinių ir ekonominių priežasčių Lietuvos Respublikoje nuo 2007 metų pastebimas nusikalstamumo rodiklių kilimas¹. Statistiškai apie 20 % nusikaltimų pastaraisiais metais padaro ne pavieniai asmenys, o grupė asmenų. Nors tai yra tik penktadalis visų veikų, tradiciškai didžiausią pavojų ir ekonominę bei kitokią žalą kelia grupės asmenų daromi nusikaltimai, o ypač organizuotas nusikalstamumas. Organizuotą nusikalstamumą tyrinėjantys autoriai ir tokio pobūdžio nusikaltimus nagrinėjantys pareigūnai pažymi, kad pastaraisiais metais organizuotas nusikalstamumas tampa vis labiau tarptautinis, plečiasi Lietuvoje veikiančių nusikalstamų grupuočių ryšiai, jų daromi nusikaltimai tampa sudėtingesni ir rafinuotesni. Šios priežastys lemia būtinybę analizuoti organizuoto nusikalstamumo reiškinių reglamentuojančius ir šios veikos baudžiamumą nustatančius teisės aktus ir jų taikymo praktiką bei susijusią baudžiamosios teisės doktriną.

Baudžiamąjį kodekso nuostatas, reglamentuojančias nusikalstamą susivienijimą kaip bendrininkavimo formą ir kaip veiką, yra išsamiai nagrinėjęs doc. dr. Aurelijus Gutauskas. Nusikalstamo susivienijimo tema yra rašęs doc. dr. Olegas Fedosiukas, nemažai bendrininkavimo aspektų yra atskleidęs profesorius habil. dr. Vytautas Piesliakas. Tačiau įsigaliojus 2000 m. baudžiamajam kodeksui buvo pateikti nauji organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo apibrėžimai, atsirado nauji nusikalstamo susivienijimo požymiai, kurie iki šiol kelia diskusijų. Tokią išvadą leidžia daryti ir LAT jurisprudencija – LAT senatas 2007 m. vasario mėn. 22 d. teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje Nr. 3-2007 pažymėjo, kad teismams kelia sunkumų ne vien kai kurių nusikalstamo susivienijimo požymių traktavimas kvalifikuojant atitinkamas veikas, bet ir nusikalstamo susivienijimo atribojimo nuo organizuotos grupės, taip pat sutapčių su kitomis nusikalstamomis veikomis problemas.

Autoriaus nuomone būtent nusikalstamo susivienijimo atribojimas nuo organizuotos grupės yra daugiausiai neaiškumų kelianti problema, todėl manytina, kad šios problemos gvildenimas suteikia darbui teorinę ir praktinę reikšmę.

Darbo objektas ir dalykas. Darbe nagrinėjami baudžiamosios atsakomybės ypatumai už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą jam bei dalyvavimą jo veikloje. Šio darbo dalykas yra BK nuostatų reglamentuojančių atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo

¹ Statistikos departamento duomenys

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3170102&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSIId=4540&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=> prisijungimo laikas 2010 – 10 – 17.

organizavimą, vadovavimą jam bei dalyvavimą jo veikloje, analizė, šių nuostatų taikymo teismų praktikoje analizė ir teorinis pagrindimas.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas – remiantis baudžiamosios teisės teorija ir praktika išanalizuoti nusikalstamą susivienijimą kaip bendrininkavimo formą ir kaip nusikalstamą veiką.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti organizuoto nusikalstamumo, kaip nusikalstamo susivienijimo išraiškos formas, požymius,
2. Išanalizuoti nusikalstamo susivienijimo, kaip bendrininkavimo formas ir veikos, požymius,
3. Apibrėžti skirtumus tarp organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo,
4. Išnagrinėti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ str. ypatumus.

Darbo metodai. Darbe remiamasi istoriniu – lyginamuoju, loginiu, sisteminės analizės, teisės aiškinimo metodais.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis (keturi skyriai suskirstyti į poskyrius) ir išvados. Darbo pabaigoje pateikiama santrauka lietuvių ir anglų kalba, anotacija bei naudotos literatūros sąrašas.

1. Nusikalstamas susivienijimas kaip bendrininkavimo forma

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso² (toliau – BK) 24 str. 1 d. apibrėžia bendrininkavimo sampratą – bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. BK 13 straipsnis numato, kad pagal BK atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo buvo suėję šešiolika metų, o BK 13 straipsnio 2 dalyje numatytais atvejais – keturiolika metų.

Konstatavus bendrininkavimą visi bendrininkai, neatsižvelgiant į konkretų indėlį, atsako pagal tą patį nusikalstamą veiką numatantį BK specialiosios dalies straipsnį.

Baudžiamosios teisės doktrinoje bei teismų praktikoje pripažįstama, kad bendrininkavimą, kaip ir nusikalstamos veikos sudėtį, apibūdina bei atskleidžia objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma:

1. Dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką;
2. Jų veikos bendrumas;
3. Susitarimas daryti nusikalstamą veiką kartu;
4. Tyčios bendrumas, kai kiekvienas bendrininkas suvokia, kad daro nusikalstamą veiką ne vienas, o bendrai su kitu asmeniu (ar kitais asmenimis)³.

Pirmieji du požymiai yra laikomi objektyviaisiais bendrininkavimo požymiais, o pastarieji du požymiai yra išskiriami kaip subjektyvieji.

Taigi jei darant nusikalstamą veiką dalyvauja bent du asmenys, reikia įrodyti kiekvieno asmens padarytos veikos santykį ne tik su įstatyme numatytos nusikalstamos veikos sudėties, bet ir su bendrininkavimo požymiais⁴.

Kaip jau minėta, norint nustatyti bendrininkavimą būtina įrodyti, kad darant nusikalstamą veiką dalyvavo bent du asmenys. Bendrininkavimas bus konstatuojamas tik tokiu atveju, kai nusikalstamoje veikoje dalyvavę asmenys bus sulaukę baudžiamosios atsakomybės amžiaus, nustatyto BK 13 str. ir pakaltinami.

Teismų praktikoje susiduriama su atvejais, kai asmuo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką kartu su nenustatytu asmeniu. Kadangi šio asmens pakaltinamumo ir amžiaus neįmanoma patikrinti, kyla klausimas, ar galima konstatuoti byloje bendrininkavimo buvimą. Teismų praktika

² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio mėn. 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009; Teismų praktika Nr. 31.

⁴ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P 88.

nagrinėjamu klausimu nevienoda, tačiau bendrininkų grupės aplinkybė tokiais atvejais dažnai šalinama iš kaltinimų ir teismų nuosprendžių. Kita vertus, LAT plenarinė sesija baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009 pažymėjo, kad nusikalstamos veikos dalyvio įvardijimas procesiniuose dokumentuose kaip nenustatyto asmens nebūtinai reiškia, kad apie jį nieko nežinoma ir kad nėra galimybių nustatyti jo indėlio į bendrą veiką, susitarimo su kaltinamuoju bei jų tyčios bendrumo. Nenustatytas asmuo iš tiesų gali būti žinomas, bet pasislėpęs nuo teisėsaugos institucijų, pagaliau apie šio asmens pakankamą atsakomybę amžių, gebėjimą suvokti ir valdyti savo veiksmus, jo susitarimą su kaltinamuoju bei tyčios turinį teismas gali spręsti iš byloje surinktų įrodymų ir nustatytų faktinių aplinkybių specifikos. Todėl bendrininkavimo su asmeniu, įvardytu kaip nenustatytas asmuo, pašalinimas iš kaltinimo neturi būti sprendžiamas formaliai, o bendrininkavimo konstatavimas tokiu atveju nebūtinai reiškia netinkamą baudžiamojo įstatymo taikymą⁵.

Antras būtinas bendrininkavimo požymis yra veikos bendrumas. Prof. Vytautas Piesliakas yra nurodęs, kad kelių asmenų veikos bendrumas gali įgauti šias formas:

1. Kiekvienas bendrininkas iki galo padaro nusikalstamą veiką,
2. Kiekvienas iš bendrininkų padaro dalį nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių arba vieni padaro visus požymius, kiti – dalį,
3. BK specialiojoje dalyje įstatyme numatytus objektyvius veikos požymius įgyvendina tik vienas ar keli bendrininkai, o kiti nusikaltimo sudėties požymių neįgyvendina, taigi nusikaltimo lyg ir nepadarė.

Pastarąją veikos bendrumo formą V. Piesliakas paaiškina tuo, kad tokie bendrininkai, kurie padaro veikas, kurios tiesiogiai nėra jiems inkriminuojamos veikos objektyvieji požymiai, savo veikomis BK specialiosios dalies normos lyg ir nepažeidžia, tačiau padaro veikas, kurios palengvina kitiems bendrininkams daryti nusikalstamą veiką, nulemia kitų asmenų veikas, todėl jų veikos yra priešastingai susijusios su kitų bendrininkų padarytomis veikomis⁶.

Būtinas bendrininkavimo požymis yra asmenų susitarimas daryti nusikalstamą veiką. Įstatymas nenurodo, kaip bendrininkai turi susitarti dėl bendros nusikalstamos veikos, kad būtų konstatuotas bendrininkų susitarimas. Vadinasi, kiekvieno bendrininkavimo atveju teismas privalo konstatuoti šį būtiną bendrininkavimo požymį, atsižvelgęs į konkrečios bylos aplinkybes. Teismų praktikoje įsitvirtino nuostata, kad bendrininkų susitarimas gali būti išreikštas bet kokia forma – žodžiu, raštu ar konkludentiniais veiksmais (gestu, mimika ir t. t.), todėl įrodinėjant susitarimo buvimą nėra būtina nustatyti, kad visi bendrininkai buvo išsamiai aptarę nusikalstamos veikos

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio mėn. 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009; Teismų praktika Nr. 31.

⁶ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P 90.

detales (kasacinės bylos Nr. 2K-245/2006, 2K-275/2007, 2K-229/2008). Bendrininkų susitarimas gali įvykti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, t. y. iki bus pasiektas norimas rezultatas. Visi bendrininkai atsako pagal tą patį BK straipsnį, numatantį bendrai padarytą nusikalstamą veiką, išskyrus atvejus, kai nustatomas vykdytojo ekscesas (bendrininkų susitarimo ribų peržengimas)⁷. Susitarimo pagrindu išsirutulioja veikos bendrumas ir tyčia daryti nusikaltimą bendromis pastangomis. Nesant susitarimo geriausiu atveju galima kelti atskirų asmenų prisidėjimo prie nusikalstamos veikos, bet ne bendrininkavimo klausimą⁸.

Kitas subjektyvusis bendrininkavimo požymis yra tyčia bendrininkauti. Tyčia esant bendrininkavimui yra tai, kad asmuo, kuriam inkriminuotas nusikaltimas, suvokia, jog daro pavojingą veiką, ir nori ją daryti, arba dar ir numato galimus padarinius ir nori jų. Tačiau tyčia, esant bendrininkavimui tuo neapsiriboja. Svarbus ir kitas bendrininkų tyčios aspektas: kiekvienas kaltininkas suvokia, kad daro nusikalstamą veiką ne vienas, o bendrai su kitais asmenimis tam tikru būdu prie jos prisidedamas⁹.

Baudžiamasis įstatymas numato, kad bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Taigi, įstatyme imperatyviai nustatyta, kad bendrininkavimas – tyčinė veikla, tačiau šios kaltės galimi variantai (rūšys) bendrininkavimo atveju – tiesioginė ar (ir) netiesioginė tyčia – nenurodyti. LAT baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, nagrinėdama bylą Nr. 2K-485/2008 išaiškino, kad sisteminis bendrininkavimo instituto nuostatų (BK 24–26 straipsnių, 23 straipsnio 3 dalies) aiškinimas suponuoja išvadą, kad organizatoriaus, kurstytojo, padėjėjo veiksmų pobūdis, paskirtis, kryptingumas, susitarimas veikti bendrai, jų veiklos rezultatai ir kt. rodo, kad šie bendrininkai siekia sudaryti galimybes numatyta BK specialiojoje dalyje bendrai nusikalstamai veikai padaryti, nori ir siekia, kad vykdytojas (vykdytojai) ją padarytų. Pažymėtina, kad organizatorius, kurstytojas, padėjėjas savo veiksmais bendros nusikalstamos veikos, numatytos BK specialiojoje dalyje, sudėties požymių nerealizuoja, šių bendrininkų nusikalstamos veikos aprašytos BK bendrojoje dalyje (BK 24 straipsnis). Taigi bendrininkų veikla iki bendros nusikalstamos veikos sudėties, numatytos BK specialiojoje dalyje, požymių realizavimo galima tik tiesiogine tyčia.

Jei BK specialiojoje dalyje numatytos tyčinės nusikalstamos veikos sudėties požymius bendromis pastangomis realizuoja keli asmenys – bendravykdytojai, tokio bendrininkavimo tyčios

⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. spalio mėn. 20 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-P-218/2009; Teismų praktika Nr. 32.

⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P 91.

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-56/1999; Teismų praktika Nr. 11; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-241/2003; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-92/2010.

rūšies – tiesioginės, netiesioginės tyčios – galimybės priklauso ir nuo minėtos sudėties subjektyviosios pusės aprašymo įstatyme pobūdžio ar ypatumų. Tais atvejais, kai įstatyme nenurodyta, kad veika padaroma tiesiogine tyčia, kai nusikalstamos veikos motyvas ar tikslas nėra būtini sudėties požymiai, tai tokia veika gali būti padaroma ir tiesiogine, ir netiesiogine tyčia. Taigi, jei tokią veiką padaro bendrininkų grupė, kurią sudaro tik bendravykdytojai, bendrininkavimas netiesiogine tyčia yra galimas¹⁰.

Svarbu pažymėti, kad esant prisidėjimui prie nusikalstamos veikos šio požymio, t. y. tyčios bendrininkauti, niekada nebus, nes prisidėjęs asmuo nesuvokia, kad daro nusikaltimą bendromis kelių asmenų pastangomis¹¹. Todėl tyčia yra svarbus požymis atibojant bendrininkavimą nuo prisidėjimo prie nusikalstamos veikos.

Kaip jau minėta, pagrindžiant kaltininko baudžiamąją atsakomybę už bendrininkavimą darant konkrečios rūšies nusikalstamą veiką, turi būti konstatuota ne tik nusikalstamos veikos, dėl kurios padarymo yra sujungiamos kelių asmenų pastangos, sudėtis, numatyta konkrečiame BK specialiosios dalies straipsnyje, bet kartu ir tos veikos darymo formos – bendrininkavimo objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma – bendrininkavimo sudėtis, numatyta atitinkamuose BK 24, 25 straipsnių nuostatose.

BK 24 str. įvardina bendrininkų rūšis, t. y. vykdytojas, organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas. Įstatyme numatytas bendrininkų rūšis galima suskirstyti į dvi grupes. Bendrininkai, darantys veikas, aprašytas BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, ir bendrininkai, darantys ne veikas, aprašytas BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, bet kitokias veikas, kurias įstatymų leidėjas laiko pavojingomis ir už jas baudžia¹². Bendrininkų rūšys nėra šio darbo dalykas, todėl išsamiau nebus nagrinėjamos.

Nustačius bendrininkų rūšį turi būti konstatuota ir bendrininkavimo forma. BK 25 str. bendrininkavimo formos sąvokos nepateikia, tik jas išvardina. Šis straipsnis įtvirtina šias bendrininkavimo formas: bendrininkų grupė, organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas.

Dr. Aurelijus Gutauskas teigia, kad bendrininkavimo formų klasifikavimo pagrindas yra bendra nusikalstama bendrininkų veika, kartu ir jų organizuotumo lygis. Jis konstatuoja, kad kuo glaudesni bendrininkų ryšiai, tuo jų veiksmai yra organizuotesni, taip pat didėja ir jų daromų nusikaltimų pavojingumas. Todėl A. Gutauskas pažymi, kad siekiant teisingai įvertinti bendrininkų

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-485/2008, Teismų praktika Nr. 30.

¹¹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P 91.

¹² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P 95.

padarytą nusikalstamą veiką yra būtina bendrininkų veiksmus vertinti tiek pagal objektyvius, tiek ir pagal subjektyvius kriterijus¹³.

Prof. Vytautas Piesliakas remdamasis objektyviųjų bendrininkavimo požymių ypatumais, t. y. kelių asmenų veikos bendrumo ypatumais, išskiria paprastą ir sudėtingą bendrininkavimą¹⁴. Pirmuoju atveju pasireiškia toks bendrininkų tarpusavio ryšys, kai darant nusikaltimą dalyvaujantys asmenys visiškai ar iš dalies įgyvendina baudžiamajame įstatyme numatytus pavojingos veikos požymius. Sudėtingas bendrininkavimas pasireiškia tada, kai darant nusikaltimą be vykdytojų dalyvauja ir kitų rūšių bendrininkai.

Pagal subjektyvius bendrininkavimo požymius V. Piesliakas išskiria tokias bendrininkavimo formas: bendrininkavimas nesant išankstinio susitarimo, organizuota grupė, nusikalstamas susivienijimas.

Nors BK pagal pavojingumą (sunkumą) yra skirstomos nusikalstamos veikos, o bendrininkavimo formos šiuo aspektu negali būti skirstomos, analizuojant bendrininkavimo formas nagrinėjančią mokslinę literatūrą ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 25 str. kompleksiskai viso BK kontekste, galima daryti išvadą, kad nusikalstamos veikos, kurias padarė asmenys, bendrininkavę BK 25 str. 4 d. numatyta bendrininkavimo forma, t. y. nusikalstamas susivienijimas, yra laikomos pavojingesnėmis nei tos, kurias padaro kitomis formomis bendrininkaujantys asmenys.

BK 60 str. 1 d. numato, kad atsakomybę sunkinančia aplinkybe teismas gali pripažinti tai, kad veika padaryta bendrininkų grupės. Tačiau šiuo atveju teismui paliekama diskrecija šios aplinkybės nepripažinti sunkinančia aplinkybe, atsižvelgiant į kiekvieno bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką pobūdį ir laipsnį. BK 60 str. 2 d. numatyta, kad atsakomybę sunkinančia aplinkybe taip pat pripažįstama tai, kad veika padaryta organizuotos grupės. Šiuo atveju teismui jau nepaliekama galimybė neatsižvelgti į šią aplinkybę kaip sunkinančią, nepaisant to, koks buvo organizuotos grupės nario vaidmuo padarant nusikalstamą veiką. Pabrėžtina ir tai, kad kai kaltininkų veikai būdinga ši bendrininkavimo forma, visi bendrininkai, neatsižvelgiant į jų vaidmenų darant nusikaltimą pripažįstami nusikaltimo vykdytojais ir visų bendrininkų padarytos veikos kvalifikuojamos tik pagal BK specialiosios dalies straipsnį, o esant nusikaltimo kvalifikuojamajam požymiui – pagal šį požymį¹⁵. Toks reglamentavimas reiškia, kad teismas, skirdamas bausmę kaltininkui atsižvelgia į BK 54 str. 2 d. 6 p. numatytą vieną iš požymių – asmens, kaip bendrininko, dalyvavimo nusikalstamoje veikoje rūšį, o vykdytojas įprastu atveju turėtų

¹³ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: Daktaro disertacija, Vilnius 2002, P. 66.

¹⁴ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P 107.

¹⁵ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga, Vilnius: Justitia. 2008, P 109.

atsakyti labiau nei padėjėjas ar kurstytojas. BK 58 str. konkrečiai nurodo, kad organizuotos grupės nariams už nusikaltimo padarymą paprastai skiriama griežtesnė bausmė negu bendrininkų grupės nariams.

Tuo tarpu nusikalstamas susivienijimas nėra BK 60 str. numatytas kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė, taip nėra numatytas kaip kurią nors atskirą nusikalstamą veiką kvalifikuojantis požymis. Tačiau atsakomybė už bendrininkavimą šia forma yra numatyta kaip atskira veika, atskiras BK specialiosios dalies straipsnis. Vadinasi bendrininkavimas BK 25 str. 4 d. numatyta forma, t. y. BK 249 str. numatyta nusikalstama veika, yra pakankamai pavojingas, kad už jį būtų baudžiama net nesant kitos nusikalstamos veikos sudėties. Negana to, BK 249 str. numatyta veika remiantis BK 11 str. yra priskirtina labai sunkioms, t. y. laikoma paties didžiausio pavojingumo nusikalstama veika. Tad šios BK nuostatos leidžia daryti išvadą, kad dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikoje įstatymo leidėjo yra pripažintas pavojingesniu reiškiniu nei bendrininkavimas kitomis formomis.

Tokį griežtą atsakomybės už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje įtvirtinimą lemia tai, kad šios bendrininkavimo formos nariai susivienija patiems sunkiausiems, t. y. sunkiems ir labai sunkiems nusikaltimams, daryti, be to būtent šioje bendrininkavimo formoje pastebimas aukščiausias bendrininkų organizuotumo lygis. Šių bei kitų BK 25 str. 4 d. numatytų požymių įgyvendinimas objektyvioje realybėje leidžia daryti išvadą apie itin pavojingą ne tik nacionaliniam, bet ir tarptautiniam saugumui reiškinį, kuris kriminologijos doktrinoje įvardinamas kaip organizuotas nusikalstamumas.

A. Gutausko nuomone BK yra įtvirtintos dvi bendrininkavimo formos, kurias galima laikyti organizuoto nusikalstamumo baudžiamosiomis teisinėmis išraiškomis. Tai – organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas¹⁶. Tačiau tuo pačiu cituojamas rusų autorius V. Konovalov, kuris teigia organizuota grupė yra kaip būtinas ir teisėtas nusikalstamo susivienijimo formavimosi ir vystymosi proceso etapas, todėl visi organizuotos grupės kokybiniai požymiai yra būdingi ir nusikalstamam susivienijimui. Remiantis minėtais argumentais galima daryti išvadą, kad nusikalstamas susivienijimas yra daugiau požymių apimanti, organizuotesnė ir tuo pačiu pavojingesnė bendrininkavimo forma nei organizuota grupė. Lyginant BK numatytus organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo požymius matyti, kad pastaroji bendrininkavimo forma, be organizuotai grupei būdingų požymių išsiskiria dar ir tuo, kad jai būdingi pastovūs narių tarpusavio ryšiai. Taip pat pastebėtina, kad organizuotą grupę gali sudaryti tik 2 asmenys, o nusikalstamą susivienijimą mažiausiai 3. Be to organizuota grupė gali būti suburta ne tik sunkiems ar labai

¹⁶ Gutauskas A. Organizutas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: Daktaro disertacija, Vilnius 2002, P. 69.

sunkiems nusikaltimams, kaip kad nusikalstamas susivienijimas. Konkretūs nusikalstamo susivienijimo požymiai ir jų turinys šiame darbe bus nagrinėjamas kituose skyriuose.

1.1. Nusikalstamas susivienijimas kaip organizuoto nusikalstamumo išraiška

Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimu patvirtintoje Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programoje¹⁷ pateiktas toks organizuoto nusikalstamumo sąvokos aiškinimas: organizuotas nusikalstamumas – sudėtinga sistema įvairių ryšių bei santykių tarp nusikalstamų grupių, jų narių, vykdančių nusikalstamą veiklą (dažniausiai kaip verslą) ir siekiančių užtikrinti šios veiklos apsaugą pareigūnų papirkimu bei korupcija.

Reikšmingas ir Jungtinių Tautų konvencijoje prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą¹⁸ pateiktas organizuotos nusikalstamos grupės apibrėžimas: „organizuota trijų ar daugiau asmenų grupė, egzistuojanti tam tikrą laiką ir veikianti kartu, kurios veiklos tikslas – padaryti vieną arba daugiau sunkių nusikaltimų ar nusikaltimų, pripažįstamų tokiais pagal šią Konvenciją, siekiant tiesiogiai ar netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos“. Organizuota grupė pagal šią konvenciją reikėtų laikyti „grupę, kuri nėra atsitiktinai susibūrusi nusikaltimui padaryti, kurios narių vaidmenys nebūtinai yra formaliai apibrėžti ir kuriai nebūtina tęstinė narystė ar susiformavus struktūra“.

Baudžiamosios teisės doktrinoje organizuoto nusikalstamumo sampratą yra pasiūlęs dr. Aurelijus Gutauskas: „specifinė struktūrizuota kriminalinė veikla, glaudžiai susijusi su ekonomika bei profesionaliu nusikalstamumu, naudojanti įvairias smurto formas, korupciją ir protekcionizmą bei siekianti nepagrįstos ekonominės naudos¹⁹“. Dr. Aurelijus Gutauskas taip pat yra nurodęs, jo nuomone, pagrindinius organizuoto nusikalstamumo požymius²⁰:

1. Bendrininkavimas iš anksto susitarus;
2. Tam tikro tipo nusikalstama veikla;
3. Ekonominės naudos siekimas;
4. Prievartos naudojimas (ar pasiryžimas ją naudoti);
5. Hierarchinė struktūra ir pasiskirstymas funkcijomis tarp grupės narių;
6. Korupcijos, protekcionizmo naudojimas savo veikloje;

¹⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimas „Dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 10-220.

¹⁸ Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios, 2002, Nr. 51-1933.

¹⁹ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: Daktaro disertacija, Vilnius 2002, P. 46

²⁰ Ten pat.

7. Siekimas monopolijos.

Atsižvelgiant į šiuos tiek nacionaliniuose bei tarptautiniuose teisės aktuose, tiek kriminologijos bei baudžiamosios teisės doktrinoje pateikiamus apibrėžimus ir reiškinių požymius, galime palyginti juos su BK 25 str. 4 d. pateikiamais nusikalstamo susivienijimo požymiais, t. y.:

1. 3 ir daugiau asmenų dalyvavimas;
2. Susitarimas (susivienijimas) vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti;
3. Pastovūs grupės narių tarpusavio ryšiai;
4. Vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.

Matome, kad BK pateikiamas mažiau išsamus požymių sąrašas, tačiau tai yra suprantama, nes, kaip nurodo A. Gutauskas, įstatyme įtvirtinus itin daug požymių apimančią organizuoto nusikalstamumo (nusikalstamo susivienijimo) apibrėžimą, teisėsaugos institucijos sunkiai pajėgia inkriminuoti visus nusikalstamo susivienijimo požymius, teismai remdamiesi Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksu visas įrodinėjant nusikalstamą veiką kylančias abejones traktuoja kaltinamojo naudai, tad nurodžius platų nusikalstamo susivienijimo požymių sąrašą kiltų didelė rizika, kad šią veiką padarę asmenys nebus patraukti baudžiamajon atsakomybėn neįrodžius jų kaltės, t. y. visų BK 249 str. numatytų požymių²¹. Be to, būtina pastebėti ir tai, kad organizuotas nusikalstamumas dažniau yra nagrinėjamas kaip kriminologinis reiškinys, o ne nusikalstamų veikų kategorija ar rūšis. Todėl atsižvelgtina ir į tai, kad skirtingiems mokslams gali būti aktualesni skirtingi to paties reiškinių požymiai.

Vis dėl to, yra pagrindo teigti, kad organizuoto nusikalstamumo reiškinys baudžiamosios teisės prasme labiausiai atitinka nusikalstamo susivienijimo bendrininkavimo formą ir veiką.

Jungtinių Tautų konvencijoje prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą pateiktas organizuotos nusikalstamos grupės apibrėžimas numato trijų ar daugiau asmenų grupę. Todėl remiantis šiuo apibrėžimu BK 25 str. 3 d. numatyta organizuota grupė, kurią sudaro 2 asmenys JT konvencijos kontekste negalėtų būti laikoma organizuota nusikalstama grupe. Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos pateiktame organizuoto nusikalstamumo apibrėžime šis reiškinys įvardinamas kaip „sudėtinga sistema įvairių ryšių bei santykių tarp nusikalstamų grupių, jų narių“. Nors minėtame apibrėžime aiškiai nepasakoma, kad organizuotai nusikalstamumai grupei konstatuoti reikia daugiau, nei 3 asmenų, tačiau tokią prielaidą galima daryti, nes sunku įsivaizduoti sudėtingą sistemą įvairių ryšių tarp 2 asmenų.

²¹ Ten pat, P. 130.

LAT senatas yra pažymėjęs, kad nusikalstamam susivienijimui būtini jo narių pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas teismų praktikoje teisingai suprantami kaip šių asmenų ilgalaikis susitelkimas tam, kad bendromis, suderintomis pastangomis, pasitelktomis ryšio ar kitokiomis priemonėmis būtų lengviau įgyvendinama susivienijimo numatyta nusikalstama veikla sunkių ar labai sunkių nusikaltimų darymas. Vertindami bylos duomenis pagal šį požymį, teismai pagrįstai kreipia dėmesį į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą, ryšių, transporto priemonių turėjimą, konspiracinius bendravimo būdus ir pan.²²

Šiame išaiškinime įžvelgiama, kad LAT nusikalstamam susivienijimui kaip būdingus požymius yra linkęs priskirti susivienijimo organizacinę hierarchiją, veiklos profesionalumą. Svarstant kodėl šie požymiai nėra įtraukti į BK 25 str. 4 d. pateiktą nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą pritartina jau išdėstyta A. Gutausko nuomonei dėl sudėtingo įrodinėjimo, kuris paliktų tikimybę, kad nusikalstamą veiką padarę asmenys liks nenubausti. Tokią nuomonę taip pat išsako ir kriminologas dr. Artūras Petkus, teigdamas kad baudžiamuosiuose įstatymuose grupuotės struktūros požymis yra beveik nenaudojamas siekiant išvengti papildomo įrodinėjimo²³.

Iš LAT nuomonės galima daryti išvadą, kad teismai nustatę tokius požymius turėtų pagrindo konstatuoti, kad grupės narių tarpusavio santykiai buvo pastovūs, jie buvo pasiskirstę vaidmenimis, todėl asmenys veikė bendrininkaudami kaip nusikalstamas susivienijimas, o ne organizuota grupė. Tuo pačiu būtent LAT apžvalgoje minėti papildomi požymiai dažnai įvardijami organizuoto nusikalstamumo apibrėžimuose, kaip šio reiškinių požymiai.

Todėl ši analizė leidžia daryti išvadą, kad tiksliausiai organizuoto nusikalstamumo reiškinį atspindi būtent nusikalstamo susivienijimo (BK 249 str.) sudėtis ir bendrininkavimo forma, o ne organizuota grupė, kaip bendrininkavimo forma.

Tokią išvadą papildo ir tai, kad Lietuva, kaip Jungtinių Tautų konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą narė, yra įsipareigojusi kriminalizuoti dalyvavimą organizuotoje nusikalstamoje grupėje (Konvencijos 5 str.). LAT yra išaiškinęs, kad dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje pripažįstamas ne tik nusikalstamo susivienijimo siekių įgyvendinimas darant nusikalstamas veikas, bet ir tokio susivienijimo vadeivų ar narių apsauga, jiems sistemingai teikiamas prieglobstis, nusikalstamu būdu įgyto turto, piniginių lėšų tvarkymas, bendros kasos

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007.

²³ Autorių kolektyvas / red. Kiškis A., Babachinaitė G. Kriminologija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. P 523.

laikymas, susivienijimui vertingos informacijos rinkimas ir pan.²⁴ Matyti, kad dėl prisiimtų įsipareigojimų ir dėl to, kad organizuotas nusikalstamumas yra itin pavojingas šiuolaikinės visuomenės reiškinys, įstatymų leidėjas kriminalizuoja ir kitokį dalyvavimą grupuotės veikloje, nei nusikalstamų veikų darymas. Atsižvelgiant į tai, kad organizuota grupė yra tik bendrininkavimo forma (taip pat ir kai kurių veikų kvalifikuojantis požymis), tačiau nėra numatyta kaip atskira veika, manytina, kad organizuoto nusikalstamumo reiškinys liktų tam tikra dalimi nebaudžiamas, jei jis nebūtų numatytas kaip atskira veika. BK suteikia vienintelę galimybę dalyvavimą grupuotės veikloje nedarant konkrečių nusikalstamų veikų kvalifikuoti pagal baudžiamąjį įstatymą – BK 249 str. Todėl autoriaus nuomone būtent BK 249 str. yra skirtas numatyti organizuoto nusikalstamumo baudžiamumą.

Tą patvirtina ir LAT vienoje iš nutarčių pasisakydamas, kad nusikaltėlių grupės pripažinimas nusikalstamu susivienijimu turi būti pagrįstas tiek formaliais (numatytais BK 25 str. 4 d.), tiek neformaliais požymiais, leidžiančiais daryti išvadą apie aukštą šio nusikalstamo junginio organizavimo lygį ir priskirti jį prie organizuoto nusikalstamumo fenomeno²⁵.

A. Gutauskas teigia, kad organizuotas nusikalstamumas, palyginti su pirmuoju nepriklausomybės metų laikotarpiu, transformavosi į intelektualesnius, reikalaujančius specialių įgūdžių nusikaltimus – prekybą žmonėmis, narkotikais, ginklais, į nusižengimus elektroninėje erdvėje²⁶.

Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento vyriausiojo prokuroro Algimanto Kliunkos žiniomis 1993 m. Lietuvoje veikė net per 100 organizuotų nusikalstamų grupių. Jų skaičius mažėjo kasmet. 2000 m. Lietuvoje dar veikė net 43 organizuotos nusikalstamos grupės. Pagal 2009 m. sausio mėn. realią padėtį Lietuvoje veikė tik 18 organizuotų nusikalstamų grupių. Galima sakyti, kad 2009 m. sausio mėn. Lietuvoje apie 600 žmonių vienaip ar kitaip buvo susiję su organizuotu nusikalstamumu. Tos grupuotės nėra taip išgarsintos žiniasklaidos, kaip pirmosios organizuoto nusikalstamumo veteranų gaujos ir net daugeliui teisėsaugininkų, kurie su jomis nekovoja, yra nežinomos²⁷.

A. Kliunkos teigimu daugiausia organizuotų nusikalstamų grupuočių vykdo nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis²⁸.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-177/2008.

²⁶ Gutauskas A. Organizuoto nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės patirtis skirtinguose Lietuvos regionuose. Vilnius: Teisės institutas, 2008. P 68.

²⁷ Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento vyriausiojo prokuroro Algimanto Kliunkos pranešimas Prokuratūros kolegijos išplėstiniame posėdyje 2009 m. gegužės 29 d., <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=HqS2YcaRhp%3d&tabid=298> (Žiūrėta 2010 – 10 – 15)

²⁸ Ten pat, P 1

Lietuvoje iš visų žinomų nusikalstamų grupuočių ir organizuotų nusikalstamų grupuočių – dauguma užsiima narkotikų platinimu. Organizuotos nusikalstamos grupuotės, vykdydamos narkotikų kontrabandą, veikia ne tik Lietuvoje, bet ir Skandinavijos šalyse, Latvijoje, Lenkijoje, Estijoje, Belgijoje, Prancūzijoje. Gretutiniai šių nusikalstamų grupuočių ir organizuotų nusikalstamų grupuočių nusikalstami verslai – vagystės, plėšimai, turto prievartavimai, kontrabanda, prekyba žmonėmis ir sukčiavimai. Dalis Lietuvos organizuotų nusikaltėlių puikiai išmoko organizuoti ir vykdyti tokias nusikalstamas veikas vien tik užsienyje narkotikams ir/ar jų prekursoriams nekeliaujant tranzitu per Lietuvą.

Antrasis pagrindinis organizuotų nusikalstamų grupuočių nusikalstamas verslas – kontrabanda, kuria užsiima apie pusė nusikalstamų grupuočių ir organizuotų nusikalstamų grupuočių. Dalis organizuotų nusikalstamų grupuočių, vykdančių kontrabandą, kontroliuoja kontrabandinių prekių pardavimą, verčia asmenis, užsiimančius nelegalia veikla, parduoti grupuotės kontrabandines prekes. Kontrabanda užsiimančios organizuotos nusikalstamos grupuotės veikia ne vien ES šalyse, jų veikla ypač aktyvi Skandinavijoje, Rusijoje, Ukrainoje, Baltarusijoje ir Kinijoje.

Trečiasis pagrindinis grupuočių nusikalstamas verslas – turto prievartavimas. Tuo užsiima taip pat apie pusė iš Lietuvoje žinomų Lietuvoje žinomos nusikalstamų grupuočių ir organizuotų nusikalstamų grupuočių.

Šiuo metu Lietuvos organizuotų nusikaltėlių veiklos teritorija išsiplėtė. Pastaraisiais metais organizuotų nusikalstamų grupuočių nariai, dėl vienokių ar kitokių priežasčių, įskaitant ir aktyvius teisėsaugos institucijų veiksmus, savo nusikalstamą veiklą perkėlė į Europos ir kitas užsienio valstybes. Nemaža dalis šių grupuočių narių vykdo bendrą nusikalstamą veiklą su ES ir kitų šalių nusikalstamomis struktūromis²⁹.

Atsižvelgiant į tai, kad organizuotas nusikalstamumas tampa vis labiau tarptautinis, pastebimos naujos ir pažangios pastangos šį reiškinį užkirsti ne tik nacionaliniu, bet ir ES lygiu. Vienas iš organizuotą nusikalstamumą apibūdinančių požymių, kaip jau minėta, yra ekonominės naudos siekimas. Siekiant visoje Europos Sąjungoje užtikrinti vieningą reglamentavimą, kuris padėtų pažaboti organizuoto nusikalstamumo pelningumą ir ekonominį potencialą 2005 m. vasario 24 d. buvo priimtas Tarybos pamatinis sprendimas 2005/212/TVR, dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo. Šio sprendimo preambulėje pažymima, kad pagrindinis tarpvalstybinio organizuoto nusikalstamumo motyvas yra finansinė nauda. Todėl bet koks tokio nusikalstamumo prevencijos ir kovos su juo bandymas, kad būtų veiksmingas, turėtų

²⁹ Kliunka A. 15 metų kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija. Vilnius: VŠĮ „Teisės namai“, 2008. P. 28.

būti sutelktas į nusikalstamu būdu įgytų lėšų suradimą, įšaldymą, areštavimą ir konfiskavimą. Tačiau tai apsunkina, inter alia, skirtingi valstybių narių teisės aktai šioje srityje.

Vadovaujantis minėtu Tarybos pamatiniu sprendimu 2010 – 12 – 02 Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymo pataisas³⁰, numatančias BK 72³ str., reglamentuojančio išplėstinį turto konfiskavimą, įtraukimą į Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. Išplėstinis turto konfiskavimas pagal šį straipsnį yra kaltininko turto ar jo dalies, neproporcingos kaltininko teisėtoms pajamoms, paėmimas valstybės nuosavybėn, kai yra pagrindas manyti, kad turtas gautas nusikalstamu būdu. Remiantis 72³ str. 3 d., turtas gali būti konfiskuojamas ne tik iš asmens, pagal Lietuvos Respublikos įstatymus pripažinto kaltu padarius nusikalstamą veiką, bet taip pat ir kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims perleistas turtas.

Pajamos iš organizuotų nusikalstamų grupuočių veiklos paprastai yra itin didelės, o jų nekonfiskuojant tos pajamos dažnai yra perleidžiamos kitiems asmenims, išplaunamos ir investuojamos į tolimesnį, pažangesnį ir todėl dar pavojingesnį nusikaltimų darymą, t. y. apsirūpinama modernesnėmis priemonėmis, užtikrinama platesnio masto veika, naujų narių įtraukimas ir pan. Akivaizdu, kad tokia situacija leidžia organizuotoms nusikalstamoms grupuotėms stiprėti ir kelti vis didesnį pavojų. Todėl sėkmingas ir užsibrėžtus tikslus įgyvendinantis BK 72³ normos taikymas gali sukelti itin didelių sunkumų organizuotoms nusikalstamoms grupuotėms ir tapti svarbiu įrankiu kovoje su organizuotu nusikalstamumu.

Pastaruoju metu Lietuvoje nėra nusistovėjusios griežtos organizuotų nusikalstamų grupuočių struktūros, jų sandara skirtinga, priklausoma nuo grupės lygmens, vykdomos veiklos, turimų ryšių Lietuvoje bei kitose valstybėse³¹.

A. Gutauskas teigia, kad organizuotų nusikalstamų grupuočių struktūrą galima būtų suskirstyti į tris lygius:

1. Vadovaujantys lyderiai, paprastai tai 2 ar 3 asmenys,
2. Patikėtiniai. Jie kartu su lyderiais sudaro grupėles, pavaldžias vienam iš grupuotės branduolio atstovų,
3. Nusikalstamų veikų vykdytojai. Jie sudaro grupėles, pavaldžias vienam iš branduolio atstovų.

Organizuotų nusikalstamų grupuočių lyderiai yra gana aktyvūs organizuojant ir planuojant grupuotės nusikalstamą veiklą. Be to, jie tarpininkauja ir sprendžia nesutarimus tarp atskirų organizuotos nusikalstamos grupuotės narių. Grupių organizatoriai bei vadovai, jų artima aplinka

³⁰ Baudžiamojo kodekso 3, 67, 72, 190 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 72(3), 189(1) straipsniais įstatymas, Nr. XI-1199 // Valstybės žinios, 2010, Nr. 145-7439.

³¹ Kliunka A. 15 metų kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija. Vilnius: VŠĮ „Teisės namai“, 2008. P. 27.

paprastai yra intelektualūs, jie išsiskiria geresne socialine ir finansine padėtimi, rafinuotais veiklos metodais bei jos specializacija³².

Organizuoto nusikalstamumo reiškinį tyrinėjantis A. Gutauskas pažymi, kad pripažįstant vieną ar kitą grupę nusikalstamu susivienijimu, teismų praktikoje turi būti remiamasi ne tik formaliais nusikalstamo susivienijimo požymiais, bet ir šios normos priėmimo tikslais – pažaboti aukščiausio organizuotumo lygio nusikalstamų grupių veiklą, keliančią didesnę pavojų visuomenei. Todėl esant tik formaliam nusikaltėlių grupės atitikimui nusikalstamo susivienijimo požymiams, kai tokia grupė neturi sąsajos su organizuotu nusikalstamumu ir nekelia didesnio pavojaus visuomenės saugumui, neturėtų būti taikoma. Nusikaltėlių grupės pripažinimas nusikalstamu susivienijimu turi būti paremtas išvada apie aukštą grupės organizuotumo laipsnį, kurį gali rodyti tokios aplinkybės kaip hierarchinė grupės struktūra, vadovavimas grupei, jos veiklos planavimas, pelno siekimas, disponavimas bendromis lėšomis, bauginimu ar kitokiais būdais drausmės ir subordinacijos palaikymas, ryšio ir kitų techninių priemonių panaudojimas nusikalstamoje veikloje, fizinės ir psichinės prievartos panaudojimas, ginkluotumas ir pan. Teismų praktikoje grupės pripažinimas nusikalstamu susivienijimu nėra dažnas ir tai nėra blogai, nes rodo, jog norma taikoma pagal savo paskirtį, kad ja nepiktnaudžiaujama. Teismai dažnai atmeta kaltinimus nusikalstamu susivienijimu, nes įrodyti grupės mafijozinį pobūdį apskritai yra labai sunku³³.

1.2. Nusikalstamo susivienijimo baudžiamojo teisinio reglamentavimo Lietuvos Respublikoje raida

Pirmą kartą nusikalstamo susivienijimo sąvoką LR BK įstatymų leidejas įtvirtino 1993 m. sausio 28 d. įstatymu Nr. I-57³⁴, įsigaliojusiu 1993 m. vasario 21 d. Šiuo įstatymu 1961 m. BK buvo papildytas 227¹ dalimi, kuri numatė:

„Nusikalstamo susivienijimo (gaujos) organizavimas, vadovavimas daryti nusikaltimus: kontrabandą (77 straipsnis), netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimą, laikymą arba paleidimą apyvarton (86 straipsnis), operacijų su pinigais ar vertybiniais popieriais taisyklių pažeidimą (87 straipsnis), valstybinio, visuomeninio ar asmeninio turto grobimą (90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 146, 147, 148, 150, 151 straipsniai), tyčinį nužudymą ar tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis

³² Gutauskas A. Organizuoto nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės patirtis skirtinguose Lietuvos regionuose. Vilnius: Teisės institutas, 2008. P 95.

³³ Gutauskas A. Organizuoto nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės patirtis skirtinguose Lietuvos regionuose. Vilnius: Teisės institutas, 2008. P 132.

³⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo // Valstybės Žinios, 1993, Nr. 5-90.

(104, 105 straipsniai), įkaitų paėmimą (131¹ straipsnis), kyšininkavimą (180, 181 straipsniai), asmens terorizavimą (227² straipsnis), neteisėtą narkotinių priemonių gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą, siuntimą arba realizavimą (232-1 straipsnis), narkotinių priemonių grobimą (232² straipsnis), nusikalstamų grupių ginklavimą (234⁴ straipsnis), orlaivio nuvarymą (249² straipsnis), automototransporto priemonių nuvarymą (250 straipsnis), jeigu jį padarė turintys savo vadeivą trys ar daugiau iš anksto susitarę bendrai nusikalstamai veiklai asmenys, arba tokiaame susivienijime (gaujoje) ar jo daromuose nusikaltimuose dalyvavimas –

baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki dvylikos metų ir bauda nuo penkių šimtų tūkstančių iki dešimties milijonų talonų arba be jos“.

Vėliau minėto straipsnio dispozicija (o taip pat ir sankcija), buvo ne kartą keičiama. 1994 m. liepos 19 d. įstatymu Nr. I-551³⁵ nusikalstamo susivienijimo sąvoka buvo pakoreguota. Minėtas įstatymas pakeitė nusikalstamo susivienijimo daromo nusikaltimų sąrašą, o taip pat būtinas veikos požymis – vadeivos turėjimas – buvo pakoreguotas ir numatytas daugiau nei vieno vadovo turėjimas, t. y. nusikalstamas susivienijimas turėjo turėti „vadovą ar vadovus“. Be to, šiuo įstatymu sušvelnintos BK 227¹ straipsnio sankcijos viršutinė ir apatinė ribos (baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dešimties metų) bei atsisakyta papildomos piniginės bausmės.

1995 m. gruodžio 20 d. įstatymu Nr. I-1141³⁶ pakeista nusikalstamo susivienijimo sąvoka. Nuo šio įstatymo įsigaliojimo dienos nusikalstamas susivienijimas tai susivienijimas iš trijų ar daugiau asmenų, iš anksto susitarusių bendrai nusikalstamai veiklai – daryti sunkius nusikaltimus. Be to, BK 227¹ straipsnis buvo papildytas 2 dalimi, numatančia kvalifikuojantį požymį – ginkluotumą šaunamuoju ginklu ir sprogstamosiomis medžiagomis.

1997 m. gegužės 20 d. įstatymu Nr. VIII-217³⁷ iš nusikalstamo susivienijimo sudėties pašalintas išankstinio susitarimo požymis. Tačiau pritariama A. Gutausko pozicijai, kad toks nusikalstamo susivienijimo sudėties susiaurinimas yra nepagrįstas. Juk susitarimas yra būtinas bendrininkavimo požymis, susitarimo pagrindu išsirutulioja veikos bendrumas ir tyčia daryti nusikaltimą bendromis pastangomis. Todėl net ir nenumatant šio požymio BK 227¹ straipsnio sudėtyje jis turėtų būti įrodinėjamas.

BK 227¹ straipsnis taip pat buvo papildytas 3 dalimi, kuri numatė nusikalstamo susivienijimo dalyvio atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, jei jis prisipažinęs teisėsaugos organams suteikė vertingos informacijos, kurios pagrindu buvo užkirstas kelias nusikalstamo

³⁵ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo // Valstybės Žinios, 1994, Nr. 60-1182.

³⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso, Civilinio proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo // Valstybės Žinios, 1995, Nr. 104-2325.

³⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu įstatymas // Valstybės Žinios, 1997, Nr. 45-1104.

susivienijimo veiklai arba jo nariai buvo patraukti baudžiamojon atsakomybèn. Ši dalis netaikoma asmenims dalyvavusiems tyčiniame nužudyme.

Paskutinis iki 2000 m. BK įsigaliojimo 1961 m. BK 227¹ straipsnio pakeitimas buvo padarytas 1998 m. gruodžio 21 d. įstatymu Nr. VIII-983³⁸, tačiau juo buvo pakeista tik nusikaltimo kvalifikuotos sudėties sankcija (numatyta bausmė iki gyvos galvos), o ne nusikalstamo susivienijimo sąvoka.

Priėmus naująjį BK buvo priimtas ir nusikalstamo susivienijimo sudėį numatantis šio Kodekso 249 straipsnis bei nusikalstamo susivienijimo požymius nurodanti BK 25 str. 4 d.

Nusikalstamo susivienijimo sąvoka vėlesniais BK 25 str. 4 d. bei BK 249 str. pakeitimais nebuvo pakeista. BK 249 str. vėlesnės redakcijos susijusios su atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės nuostatų perkėlimu į BK bendrąją dalį, VI skyrių, o taip pat su nusikaltimo sankcijos viršutinės ribos padidiniu ir atsakomybės juridiniam asmeniui numatymu.

Esminis skirtumas tarp 1961 m. BK ir 2000 m. BK numatytų nusikalstamo susivienijimo sąvokų yra tai, kad dabar galiojantis baudžiamasis įstatymas nusikalstamo susivienijimo sąvoką papildo nuolatinių tarpusavio ryšių bei vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo reikalavimu tarp nusikalstamą junginį sudarančių asmenų. Šie požymiai sugriežtina įstatymo taikymo reikalavimus, pripažįstant bendrininkavimo formą nusikalstamu susivienijimu.

Savo teisiniu pobūdžiu vadovavimas nusikalstamam susivienijimui ir dalyvavimas jo veikloje laikytinas trunkamuju nusikaltimu, kurio padarymo laikas ir baigtumas siejamas su nutrūkimo momentu. Todėl ši nusikalstama veika kvalifikuojama pagal jos nutraukimo momentu galiojantį įstatymą³⁹. Teismų praktikoje susidurta ir su tokiomis situacijomis, kai teismas nustatė, kad kaltinamasis subūrė nusikalstamą grupę, kai tokios grupės sukūrimas, dalyvavimas jos veikloje dar nebuvo numatytas baudžiamajame įstatyme. Lietuvos apeliacinis teismas nurodė, kad 1990 m. suburta grupė negalėjo būti įvardijama nusikalstamu susivienijimu, nes tuo metu galioję įstatymai jo nenumatė iki tol, kol buvo priimtas 1993 m. sausio 28 d. įstatymas Nr. 1-57. Kasacinis teismas 2006 m. vasario 28 d. nutartimi atmetė visus šioje byloje paduotus kasacinius skundus, taip patvirtindamas, kad įstatymai, taip pat ir dėl atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą, pritaikyti tinkamai⁴⁰.

³⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54(1), 71, 75, 105, 227(1), 227(3) straipsnių pakeitimo įstatymas // Valstybės Žinios, 1998, Nr. 115-3238.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos mėn. 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177/2008.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-25/2006.

2. Pagrindiniai nusikalstamo susivienijimo požymiai ir jų baudžiamasis teisinis vertinimas

Šiuo metu galiojančiame BK nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas yra pateiktas BK 25 str. 4 d. ir apima 4 pagrindinius požymius:

1. Trijų ir daugiau asmenų dalyvavimas;
2. Susitarimas (susivienijimas) vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti;
3. Pastovūs grupės narių tarpusavio ryšiai;
4. Vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.

Šie požymiai, o taip pat ir bendrininkavimo apskritai požymiai norint asmens veiką kvalifikuoti pagal BK 249 str. privalo būti įrodyti. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad nusikaltėlių grupės pripažinimas nusikalstamu susivienijimu turi būti paremtas ne tik formaliais kriterijais, bet ir išvada apie aukštą grupės organizuotumo laipsnį, teismų praktikoje ir doktrinoje yra skiriama keletas papildomų (fakultatyvių) požymių, kurių egzistavimas leidžia daryti išvadą apie nusikalstamo susivienijimo buvimą:

1. Hierarchinė grupės struktūra,
2. Stabilumas,
3. Vadovavimas grupei, jos veiklos planavimas,
4. Pelno siekimas,
5. Disponavimas bendromis lėšomis ir jų naudojimas susivienijimo tikslams,
6. Bauginimu ar kitokiais būdais drausmės ir subordinacijos palaikymas,
7. Periodiškas susirinkimų rengimas,
8. Ryšio ir kitų techninių priemonių panaudojimas nusikalstamojoje veikloje,
9. Nusikalstamos veikos specializacija,
10. Gerai organizuotų nusikaltimų planavimas ir vykdymas,
11. Sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolė,
12. Konspiracinis bendravimas⁴¹.

2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgos Nr. 3-2007 išvadų 10 p. LAT išaiškino, kad dalis iš šių požymių, t. y. susivienijimo organizacinė hierarchija, vidinės drausmės buvimas, dalyvių specializacija, veiklos

⁴¹ Autorių kolektyvas / red. Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P 226.

planavimas, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolė, bendros lėšos, jų paskirtis ir panaudojimas, ryšių, transporto priemonių turėjimas, konspiraciniai bendravimo būdai ir pan., turi būti vertinami sprendžiant ar nusikalstamam susivienijimui būdingi pastovių grupės narių tarpusavio ryšių ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymo privalomieji požymiai.

Tokiai LAT pozicijai pritartina, nes analizuojant organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo apibrėžimus matyti, kad be asmenų, dalyvaujančių bendrininkaujant minimalaus skaičiaus, nusikalstamas susivienijimas lyginant su organizuota grupe turi papildomą požymį – grupės narių tarpusavio ryšių pastovumą. Vadinasi šis požymis įformina tam tikrus skirtumus tarp organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo. Kadangi, kaip jau aptarta, šių dviejų bendrininkavimo formų skyrimas ir nusikalstamo susivienijimo, kaip atskiros veikos numatymas turėtų būti nulemtas įstatymų leidėjo noro kriminalizuoti organizuoto nusikalstamumo reiškinių, manytina, kad minėtas požymis turi būti aiškinamas kaip išreiškiantis organizuoto nusikalstamumo reiškinių ir tuo pačiu tam tikrus fakultatyvius nusikalstamo susivienijimo požymius.

Tačiau negalima sakyti, kad grupės narių tarpusavio ryšių pastovumas ir vaidmenų bei užduočių pasiskirstymas apima visus fakultatyvius nusikalstamo susivienijimo požymius. Manytina, kad tam tikri požymiai gali byloti apie itin aukštą grupės organizuotumą, tačiau ne dėl grupės narių tarpusavio ryšių pastovumo, ar vaidmenų pasiskirstymo. Pvz. korupcijos ar protekcionizmo naudojimas, sistemingo bauginimo naudojimas, monopolijos ar tam tikrų teritorijų užvaldymo siekimas, ekonominės naudos siekimas neretai yra išskiriami kaip organizuotoms nusikalstamoms grupuotėms būdingi požymiai, tačiau jie neišreiškia grupės narių tarpusavio ryšių pastovumo ar vaidmenų pasiskirstymo. Šie fakultatyvieji požymiai taip pat galėtų turėti įtakos darant išvadą, kad tam tikra grupuotė užsiima organizuotu nusikalstamumu, o dėl tos priežasties dalyvavimas grupės veikloje, jos organizavimas ar vadovavimas jai turėtų būti kvalifikuojamas pagal BK 249 str.

Žinoma, reikėtų nepamiršti, kad baudžiamasis įstatymas negali būti aiškinamas plečiamai⁴², todėl pagrindinių nusikalstamos veikos sudėties požymių fakultatyviniai požymiai negali turėti savarankiškos teisinės reikšmės⁴³. Tačiau į juos būtina atsižvelgti vertinant grupės organizuotumo lygį. Fakultatyvieji požymiai turi logiškai išplaukti iš pagrindinių nusikalstamos veikos sudėties požymių, tačiau juos visus numatyti įstatyme būtų netikslinga, nes fakultatyvieji požymiai ne visada yra būdingi organizuotai nusikalstamai grupei, o vieno ar kelių iš jų nebuvimas nepaneigia organizuotos nusikalstamos grupės aukšto organizuotumo lygio. Be to, įstatyme

⁴² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2009. P 36.

⁴³ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: Daktaro disertacija. Vilnius, 2002. P. 139.

nurodžius didelį kiekį nusikalstamo susivienijimo požymių kiltų pavojus, kad realiai organizuotu nusikalstamumu užsiimantys asmenys išvengs teisingumo, nes teisėsaugos institucijoms bus per sunku ar neįmanoma įrodyti visus įstatyme numatytus požymius.

Kartais nuteistieji skundžia apkaltinamuosius nuosprendžius nurodydami, kad nebuvo nustatyti tam tikri fakultatyvieji nusikalstamo susivienijimo požymiai, tačiau teismai visiškai pagrįstai atmeta tokius skundus, kaip pvz. byloje 2K-25/2006:

„Nepagrįstas ir nuteistojo A. A. kasacinio skundo teiginys, kad nėra įrodytas būtinas ir skiriamasis požymis, kuris atriboja nusikalstamą susivienijimą nuo kitų bendrininkavimo formų – sistemiškumas, kai nusikaltimai yra pragyvenimo šaltinis. Visų pirma, byloje nustatyta, kad nuteistieji padarė ne vieną, o keletą sunkių nusikaltimų. Kita vertus, BK normose, kuriose pateikiama nusikalstamo susivienijimo sąvoka, reglamentuojama atsakomybė už jo kūrimą ir dalyvavimą jo veikloje, nusikaltimų darymo sistemiškumas kaip nusikalstamo susivienijimo būtinas požymis nėra numatytas. Kad sistemiškumas nėra būtinas aptariamo nusikaltimo sudėties elementas, patvirtina ir teismų praktika. Antai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 1997 m. gruodžio 22 d. nutarime Nr. 15 yra išaiškinęs, kad atskirais atvejais nusikalstamas susivienijimas gali būti kuriamas ir vieno nusikaltimo, reikalaujančio atlikti daugelį ir sudėtingų veiksmų, padarymui^{44c}.

2.1. Trijų ar daugiau asmenų dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje

Nusikalstamą susivienijimą nuo kitų bendrininkavimo formų, tarp jų ir organizuotos grupės, skiria minimalus jo narių skaičius. Norint konstatuoti, kad nusikalstamas veikas padarė nusikalstamas susivienijimas, reikia nustatyti, kad susivienijimo veikloje dalyvavo ne mažiau kaip trys, pakaltinami ir sulaukę baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus asmenys.

Tokiu atveju, jei nusikalstamo susivienijimo veikloje dalyvaus mažiau nei trys baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus sulaukę asmenys bei kiti asmenys nesulaukę reikiamo amžiaus, jų nebus galima laikyti bendrininkaujančiais BK 25 str. 4 d. numatyta forma bei padariusiais BK 249 str. numatytą veiką. Jeigu nusikalstamame susivienijime faktiškai dalyvauja BK numatyto amžiaus nesulaukę asmenys, tačiau tuo pačiu ir bent trys reikiamo amžiaus sulaukę asmenys, bus galima konstatuoti nusikalstamo susivienijimo egzistavimą, tačiau reikiamo amžiaus nesulaukusių asmenų atžvilgiu priimti apkaltinamojo nuosprendžio nebus galima.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. vasario mėn. 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-25/2006.

Šiame kontekste reikšminga vėl paminėti LAT plenarinės sesijos nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009. Šioje byloje buvo išaiškinta, kad nusikalstamos veikos dalyvio įvardijimas procesiniuose dokumentuose kaip nenustatyto asmens nebūtinai reiškia, kad apie jį nieko nežinoma ir kad nėra galimybių nustatyti jo indėlį į bendrą veiką, susitarimo su kaltinamuoju bei jų tyčios bendrumo. Nenustatytas asmuo iš tiesų gali būti žinomas, bet pasislėpęs nuo teisėsaugos institucijų, pagaliau apie šio asmens pakankamą atsakomybei amžių, gebėjimą suvokti ir valdyti savo veiksmus, jo susitarimą su kaltinamuoju bei tyčios turinį teismas gali spręsti iš byloje surinktų įrodymų ir nustatytų faktinių aplinkybių specifikos. Todėl bendrininkavimo su asmeniu, įvardytu kaip nenustatytas asmuo, pašalinimas iš kaltinimo neturi būti sprendžiamas formaliai, o bendrininkavimo konstatavimas tokiu atveju nebūtinai reiškia netinkamą baudžiamojo įstatymo taikymą⁴⁵.

Remiantis šiuo išaiškinimu matyti, kad konstatuoti nusikalstamo susivienijimo egzistavimą galima ir tada, jei apkaltinamasis nuosprendis priimamas mažiau nei trijų asmenų atžvilgiu. Tačiau turi būti duomenų, kad susivieniję buvo trys ar daugiau asmenų.

Galima situacija, kad tam tikrų nusikaltimų vykdymu pradeda užsiimti du asmenys, o vėliau prie jų prisijungia ir daugiau asmenų. Tokiu atveju, visų nusikalstamo susivienijimo požymių atsiradimo data ir laikytina nusikalstamo susivienijimo įkūrimo pradžia:

„Iš bylos medžiagos matyti, kad nusikalstamo susivienijimo pradinis sukūrimo tikslas buvo narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekyba, jos vystymas ir maksimali plėtra, siekiant gauti kuo didesnę pelną. Tam tikslui L. L. surado tinkamus žmones: iš pradžių T. M., vėliau – M. K., M. B. ir galiausiai P. M.. Atsižvelgiant į tai, kad prie L. L. buriamos nusikalstamos grupuotės M. K. ir M. B. prisijungė tik 2002 m. rudenį, kas jau pagal narių skaičių atitiko BK 25 str. 3 d.⁴⁶ nuostatas, apygardos teismas pagrįstai šią datą pripažino nusikalstamo susivienijimo įkūrimo pradžia⁴⁷“.

2007 – 02 – 22 teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinęs LAT nurodė, kad apibendrintoje teismų praktikoje nerasta atvejo, kad nusikalstamam susivienijimui būtinus mažiausiai tris asmenis sudarytų susivieniję ne vien fiziniai, bet ir juridiniai asmenys⁴⁸. Vis tik atsižvelgiant į BK 249 str. 4 d. matyti, kad apskritai juridinio asmens dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikoje yra įmanomas.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio mėn. 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009; Teismų praktika Nr. 31.

⁴⁶ Iš konteksto matyti, kad nuosprendyje padaryta techninė klaida. Turėtų būti BK 25 str. 4 d.

⁴⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-92/2009.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007.

Minėtoje apžvalgoje taip pat pastebėta, kad pagal BK 25 straipsnio 4 dalies tekstą ir prasmę nereikalinga, kad nusikalstamam susivienijimui būtų pavykę padaryti bent vieną ar daugiau sunkių ar labai sunkių nusikaltimų. Svarbu tai, kad trys ar daugiau asmenų suburiami bendrai nusikalstamai veiklai tokiems nusikaltimams daryti.

A. Gutauskas pastebi, kad jeigu grupuotėje yra daugiau negu minimalus skaičius asmenų, paprastai jai būdingas ir kitas požymis – hierarchinė grupuotės struktūra. Jeigu grupuotėje veikia tik trys asmenys, dažniausiai jų „kriminalinis“ statusas vienodas⁴⁹.

2.2. Susitarimas (susivienijimas) vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti

BK 25 str. 4 d. numato, kad nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų. Iš šios apibrėžimo dalies matyti, kad bendra nusikalstama veikla yra laikomas sunkių ar labai sunkių nusikaltimų darymas. Tuo tarpu ši bendra nusikalstama veikla yra pripažįstama nusikalstamu susivienijimu, kai asmenys jai susivienija. Nors nusikalstamą susivienijimą apibrėžti žodžiu susivienija būtų logikos klaida, nes apibrėžiančioji sąvoka šiuo atveju yra tokia pati kaip ir apibrėžiamoji, tačiau atsižvelgiant į tai, kad nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas yra nurodytas BK bendrojoje dalyje, t. y. straipsnyje, kuris numato bendrininkavimo formas, manytina, kad įstatymų leidėjas turi omenyje bendrą bendrininkavimo požymį – susitarimą. Vargu ar nesant susitarimo apskritai įmanoma vieninga veikla, t. y. susivienijimas.

Tačiau remiantis susitarimo turiniu galima skirti susitarimą, kuris būdingas nusikalstamo susivienijimo nariams, nuo susitarimo, kuris būdingas organizuotos grupės nariams ar kitomis bendrininkavimo formomis veikiantiems asmenims. BK 25 str. 3 d. numato, kad organizuota grupė bus tokiu atveju, kai asmenys bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje susitaria daryti vieną ar kelis nusikaltimus. Tuo tarpu BK 25 str. 4 d., numatanti nusikalstamo susivienijimo sampratą, susitarimą apibrėžia kaip susivienijimą bendrai nusikalstamai veiklai.

Be to, BK 25 str. 3 d. pabrėžta, kad kiekvienas grupės narys atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį darydamas nusikaltimą. Tuo tarpu nusikalstamo susivienijimo atveju įstatymų leidėjas nurodo, jog tokios grupuotės narius sieja vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Tokią įstatymo formuluotę derėtų aiškinti taip: vaidmenimis ir užduotimis nusikalstamo

⁴⁹ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: Daktaro disertacija. Vilnius 2002. P. 132.

susivienijimo nariai, skirtingai, nei organizuotos grupės atveju, pasiskirsto ne tik darydami konkrečių nusikaltimą, bet ir pačioje susivienijimo vidinėje struktūroje⁵⁰.

Iš šių įstatyme įtvirtintų formuluočių matyti, kad organizuotos grupės nariai susitaria daryti nusikaltimą (-us), t. y. dalyvauti juose kaip bendrininkai, tuo tarpu nusikalstamo susivienijimo narys gali nedalyvauti nusikalstamo susivienijimo daromuose nusikaltimuose kaip bendrininkas, tačiau veikti nusikalstamo susivienijimo labui ir dėl to atsakyti pagal BK 249 str. kaip šio nusikaltimo vykdytojas. Dėl to manytina, kad BK 25 str. 4 d. vartojamą terminą „susivienija“ reikėtų aiškinti kaip susitarimą dalyvauti organizuotos nusikalstamos grupuotės veikloje, tačiau ne susitarimą bendrai daryti konkrečias nusikalstamas veikas. Įrodinėjant asmens susitarimą dalyvauti organizuotos nusikalstamos grupuotės veikloje būtų svarbu įrodyti asmens žinojimą apie tai, kad grupuotė užsiima nusikalstama veikla bei tai, kad asmuo identifikuoja save kaip grupuotės narį⁵¹.

Nustatant ar asmens (asmenų) veikas galima kvalifikuoti pagal BK 249 str. privaloma atsižvelgti ir į BK 11 str., kuris nurodo kurie nusikaltimai yra laikomi sunkiais ir labai sunkiais. Iš BK 11 straipsnio 5 ir 6 dalių matyti, kad nusikalstamas susivienijimas turi paskirtį daryti tyčinius nusikaltimus, už kuriuos baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo. Atsakomybei už nusikalstamą susivienijimą nėra būtina, kad tokie nusikaltimai būtų padaryti, nors teismų praktikoje linkstama pabrėžti, kiek ir kokių veikų nusikalstamas susivienijimas yra padaręs. BK 249 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse numatytos formaliosios nusikaltimų sudėtys, nereikalaujančios kokių nors padarinių t. y. siekiamų, planuojamų nusikaltimų realaus padarymo, todėl atsakomybei už baigtą nusikaltimą, numatytą šiame straipsnyje, pakanka vien nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo jam arba dalyvavimo jo veikloje. Tačiau LAT, 2007 – 02 – 22 apžvelgęs teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose nurodė, kad apibendrintoje teismų praktikoje tokio atvejo, kad būtų buvęs taikomas vien tik BK 249 straipsnis, aptikti nepavyko.

Vladas Pavilionis yra nurodęs, kad organizuotų nusikalstamų grupių nariai paprastai nevensia padaryti ir kitų nusikaltimų, kurie nėra sunkūs ar labai sunkūs⁵². Prie tokių nusikaltimų galima priskirti viešosios tvarkos pažeidimus (BK 284 str.), įvairaus mąsto sveikatos sutrikdymus, nekvalifikuotas vagystes (178 str. 1 d.), netikrų pinigų gaminimą (213 str. 1 d.) ir t. t. LAT apžvalgoje pažymima, kad nėra būtina, kad kiekvienas iš padarytų nusikaltimų būtų tik sunkus ar labai sunkus. Tikslas daryti tokius nusikaltimus nepaneigia lengvesnių nusikaltimų padarymas.

⁵⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. spalio mėn. 15 d. nuosprendis, priimtas baudžiamosiose bylose Nr. 1A-79/2008.

⁵¹ Piesliakas V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija // Teisės problemos, 1993, Nr. 1, P. 38.

⁵² Pavilionis V. Baudžiamoji teisė, Specialioji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 146.

Todėl kaip sutaptis su nusikalstamu susivienijimu kvalifikuojami ir labai sunkūs ar sunkūs, ir mažiau sunkūs nusikaltimai ar net baudžiamieji nusižengimai:

„M. B., neigdamas dalyvavęs nusikalstamame susivienijime, tvirtina, jog jis nenuteistas nė už vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Priešingai nei teigia apeliantas, jo padarytos nusikalstamos veikos dėl D. C., A. A. sužalojimo bei A. Ž. kankinimo yra išties padarytos veikiant nusikalstamame susivienijime, nesvarbu, kad jos nėra priskirtos sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams.

Nustatytos faktinės bylos aplinkybės patvirtina, kad nusikalstamo susivienijimo narių tikslas buvo daryti sunkius ir labai sunkius nusikaltimus, o tai, kad tarpe jų buvo padaryti nusikaltimai, nepriskirti sunkiems ir labai sunkiems, dar nereiškia, jog apeliantas nedalyvavo tokio susivienijimo veikloje⁵³“.

Tai galima paaiškinti tuo, kad nusikalstamas susivienijimas, kaip bendrininkavimo forma, yra toks susivienijimas, kurio galutinis tikslas yra būtent sunkių ar labai sunkių nusikaltimų (ar vieno nusikaltimo) darymas, tačiau jau bendrininkaudami šia forma asmenys gali įvykdyti ir kitus nusikaltimus. Organizuoto nusikalstamumo vieni iš dažniausiai išskiriamų požymių yra pelno siekimas, versliškumas, monopolijos siekimas. Todėl, kaip nurodo A. Gutauskas, organizuoti nusikaltėliai dažniausiai stengiasi užsiimti didžiausias pajamas duodančiomis ir mažiausios rizikos reikalaujančiomis nusikalstamomis veikomis. Net jeigu nusikaltėliai apibrėžtų savo veiklos ribas (tam tikrų nusikaltimų darymą), jie objektyviai ir subjektyviai negalėtų sustoti prie bet kokios kitos veiklos, duodančios jiems šansą klestėti, išgyventi ar išsigelbėti⁵⁴. Analogišką poziciją dėsto ir K. Jovaiša, kuris mano, kad nusikalstamas susivienijimas kuriamas tam, jog darytų nusikaltimus, kuriais siekiama turtinės naudos, neatsižvelgiant į kėsimosi objektą⁵⁵. Kita vertus pastebėtina, kad jeigu asmenys susivienija daryti nusikalstamas veikas ir jomis siekti pelno, tai dar nereiškia, kad jiems būdinga nusikalstamo susivienijimo bendrininkavimo forma. Jei asmenys nesiekė padaryti bent vieno sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo, jų veikloje nebus būtino nusikalstamo susivienijimo požymio – tikslo daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Tokiu atveju, jei asmenys susivienija daryti lengvesnius nei sunkius nusikaltimus, tačiau padaro ir vieną ar kelis jiems nebūdingus sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, teismas turėtų įvertinti ar asmenys, darydami lengvesnius nei sunkius nusikaltimus buvo susivieniję daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Tokiu atveju, jei asmenys, atlikdami lengvesnes veikas dar neturėjo tikslo atlikti

⁵³ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-92/2009.

⁵⁴ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: Daktaro disertacija, Vilnius 2002. P. 135.

⁵⁵ Jovaiša K. Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos. // Teisės problemos, 1998, Nr. 3-4, P. 58.

sunkių ar labai sunkių nusikaltimų, laikytina, kad jie bendrininkavo kitomis formomis. Vis tik gali būti sunku nustatyti ar grupuotė turėjo tokį tikslą. Manytina, kad jeigu asmenys buvo numatę veikti neapibrėžtą laiką ir siekti maksimalios naudos, o jos siekdami pradėjo daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, laikytina, kad tokį tikslą jie turėjo jau pradėdami veikti nusikalstamai, nepaisant to, kad pirmieji nusikaltimai nebuvo sunkūs ar labai sunkūs:

„Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad grupės asmenų prievartauti turtą iš UAB „C“ akcininkų, UAB „D“, „D“ ir „T“ akcininkų, UAB „S“ buvo sudarytos nesunkiems nusikaltimams daryti, grupių sudarymo metu tokio ir tikslo nebuvo, o prievartaujamo turto sumos išaugo per daugelį nusikaltimų tęsimosi metų. Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija nesutinka su šiuo pirmosios instancijos teismo teiginiu, nes iš bylos medžiagos matyti, kad šis nusikalstamas junginys buvo sukurtas siekiant užvaldyti didelės vertės turtą, nes nusikalstamas junginys veikė ilgą laiką, duoklės iš įmonių akcininkų buvo imamos periodiškai, tai nebuvo vienkartinis turto užvaldymas⁵⁶“.

Šią bylą taip pat nagrinėjęs kasacinės instancijos teismas 2008 m. liepos mėn. 1 d. nutartimi baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177/2008 atmetė nuteistųjų ir jų gynėjų kasacinius skundus, todėl laikytina, kad apeliacinio teismo argumentacijai aukščiausiosios instancijos teismas pritaria.

2.3. Pastovūs nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio ryšiai

1961 m. BK 227¹ str. nenumatė grupės narių tarpusavio ryšių pastovumo kaip būtino nusikalstamo susivienijimo požymio. 1993 m. prof. V. Piesliakas išdėstė nuomonę, kad susitarimui tarp organizuotos nusikalstamos grupuotės yra būdinga tai, kad šis susitarimas yra ne laikino, epizodinio, bet nuolatinio, pastovaus pobūdžio. Jo esmė ta, kad išankstinis susitarimas siejamas ne su vieno tam tikro nusikaltimo padarymu, o su susitarimu užsiimti nusikalstama veikla⁵⁷. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1995 m. pastovumo požymį perkėlė ir į teismų praktiką, nurodydamas, kad paprastai nusikalstamo susivienijimo nariai palaiko ilgalaikius glaudžius tarpusavio ryšius, apsirūpinę ryšio ir kitomis techninėmis priemonėmis, palengvinančiomis jų nusikalstamą veiklą⁵⁸. Laikytina, kad ilgalaikių glaudžių tarpusavio ryšių požymis atitinka šiuo metu galiojančio BK 25 str. 4 d. įtvirtintą pastovių nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio ryšių privalomąjį požymį.

⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. gruodžio mėn. 22 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-111/2007.

⁵⁷ Piesliakas V., Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija // Teisės problemos, 1993, Nr. 1, P. 38.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1995 m. spalio mėn. 10 d. nutarimas Nr. 16 "Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas".

2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apžvalgos išvadų 10 p. paaiškinta, kad nusikalstamam susivienijimui būtini jo narių pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas teismų praktikoje teisingai suprantami kaip šių asmenų ilgalaikis susitelkimas tam, kad bendromis, suderintomis pastangomis, pasitelktomis ryšio ar kitokiomis priemonėmis būtų lengviau įgyvendinama susivienijimo numatyta nusikalstama veikla sunkių ar labai sunkių nusikaltimų darymas. Vertindami bylos duomenis pagal šį požymį, teismai pagrįstai kreipia dėmesį į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą, ryšių, transporto priemonių turėjimą, konspiracinius bendravimo būdus ir pan. Atsižvelgiant į konkrečios bylos ypatybes, šiam požymiui konstatuoti gali būti reikšmingos ir kitos aplinkybės. Nenustačius vienos ar kelių šiame punkte paminėtų aplinkybių, jeigu jos konkrečioje byloje nėra esminės, požymiui konstatuoti gali būti pakankama ir kitų aplinkybių visuma.

Šiuo atveju teismas laiko, kad vertinant du minėtus nusikalstamo susivienijimo būtinus požymius, t. y. tarpusavio ryšių pastovumą, bei vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą, reikėtų atsižvelgti į iš esmės tuos pačius fakultatyviusius nusikalstamo susivienijimo požymius. Manytina, kad šie požymiai iš tiesų yra susiję, todėl paminėti fakultatyvūs požymiai gali byloti tiek apie tarpusavio ryšių pastovumą, tiek vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą. A. Gutausko nuomone pasiskirstymas vaidmenimis suponuoja ir kitus požymius – nusikalstamos veikos planavimą bei jos aptarimą, sąlygų daryti nusikaltimus sudarymą, kliūčių, trukdančių daryti nusikaltimus pašalinimą, apsirūpinimą ryšio ir kitomis technikos priemonėmis. Apibendrintai šiuos požymius A. Gutauskas vadina nusikalstamo susivienijimo narių susitelkimu, o susitelkimą laiko rūšiniu pastovumo požymio elementu, kadangi pati grupuotė negali būti pastovi, jei nėra grupės narių susitelkimo⁵⁹. Todėl yra pagrindo teigti, kad LAT pozicija nurodant atkreipti dėmesį į tuos pačius fakultatyviusius požymius vertinant du nusikalstamo susivienijimo būtinuosius požymius, t. y. grupės narių tarpusavio ryšių pastovumą ir vaidmenų bei užduočių pasiskirstymą, sutampa su doktrinoje išdėstyta nuomone.

Iš teismų praktikos matyti, kad teismai laikosi LAT suformuluoto išaiškinimo ir vertindami susivienijimo pastovumą atsižvelgia į reikšmingus fakultatyviusius nusikalstamo susivienijimo požymius, pvz.:

„Susivienijimo narių ryšių pastovumą rodo tai, kad nusikaltimus jie darė ilgą laiko tarpą, kiek daugiau nei dvejus metus – nuo 2002 m. rudens iki 2005 m. sausio mėn. L. L. kaip

⁵⁹ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: Daktaro disertacija, Vilnius 2002. P. 147.

nusikalstamo susivienijimo vadovas palaikė drausmę sudarydamas baimės atmosferą, leisdamas suprasti, kad iš susivienijimo negalima pasitraukti.

<...>

Akivaizdu, kad visus susivienijimo narius siejo glaudūs ir pastovūs tarpusavio ryšiai, nes jie rinkdavosi į susirinkimus, kuriuos sušaukdavo L. L., turint tikslą aptarti narkotikų verslą, jis liepė jį plėsti ir į narkotikų prekybą įtraukti vis naujus prekeivius, išnuomoti garažus ir ten laikyti narkotikus, o išnuomotuose butuose pardavinėti narkotikus. Be to, jie žinojo „< ... > kas kuo prekiaavo, nes bendravom, nes tris kartus per savaitę eidavom sportuoti, o su L. beveik kasdien bendravom“, ir kaip toliau parodė P. M., jie „< ... > būdavo tarpininkais su smulkesniais prekeiviais“ (t. 41, b. l. 77-78). Objektyviais įrodymais nustatyta, kad gaujai (taip nusikalstamą susivienijimą įvardijo M. K. ir P. M.) vadovavo L. L.: jo visi bijojo, nes jis buvo vartojęs smurtą prieš kitus gaujos narius, kurių „< ... > atsakomybė prieš L. L. buvo tokia, kad negalėjai niekur išvykti, nes reikėjo aprūpinti narkotikais žmones, kurie prekiaavo. L. L. liepė vis plėstis“ (t. 41, b. l. 75). Kiekvienas narys turėjo keliasdešimt prekeivių (asmenų, prekiaujančių jų tiekiamais narkotikais), vieni turėjo virš 20 asmenų, kiti mažiau. Pažymėtina, kad sulaukčius M. K. ir P. M., jie vykdė L. L. nurodymus ir nepripažino kaltės bei neišdavė gaujos narių, tačiau vėliau abu davė tiek save, tiek kitus bendrininkus kaltinančius parodymus ir atskleidė šio nusikalstamo susivienijimo mechanizmą ir tikslus. Jų parodymai laikomi patikimu įrodymų šaltiniu, nes nuo to laiko, kai prisipažino kaltais, iš esmės viso tolimesnio proceso metu nekito, buvo nuoseklūs, logiški, neprieštaringi ir patvirtinti kitais bylos duomenimis⁶⁰.

Tačiau, kaip jau minėta pirmoje darbo dalyje, šiuolaikinis organizuotas nusikalstamumas pasižymi rafinuotesnių nusikaltimų darymu ir nusikalstamu susivienijimu gali būti pripažinta nebūtinai tradiciškai suvokiama nusikaltėlių grupuotė. Pavyzdžiui, PVM grobstymo byloje ne visada egzistuoja organizacinė hierarchija, gaujos vadovas, drausmės palaikymas smurtu, tačiau teismai išvadą apie pastovius tarpusavio ryšius, vaidmenų pasiskirstymą paremia ir to, kad pats nusikaltimų padarymas neįmanomas be bendrininkų drausmės, koordinuotų veiksmų ir pasiskirstymo užduotimis:

„Nusikalstamas susivienijimas sukuriamas siekiant daryti sunkius arba labai sunkius nusikaltimus, tačiau jis gali būti reikalingas ir vienam, bet sudėtingam sunkiam ar labai sunkiam nusikaltimui padaryti. Svetimo turto įgijimas, kai apgaule užvaldomos didelės vertės valstybės biudžeto lėšos, skirtos grąžinti PVM, yra sudėtingas nusikaltimas. Šiam nusikaltimui padaryti būtina veiką planuoti, pasiskirstyti užduotis, rinkti vertingą informaciją, ieškoti kontaktų. Dvejų

⁶⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-92/2009.

metų laikotarpiu keliems asmenims per kelis kartus 1035129,68 Lt valstybės biudžeto lėšoms užvaldyti reikėtų, kad tarp bendrininkų egzistuočių pastovūs ilgalaikiai tarpusavio ryšiai, būtų vaidmenų, užduočių pasiskirstymas, be to, reikalinga ir kitų asmenų pagalba. Iš šios bylos matyti, kad tokie požymiai tarp bendrininkų egzistavo. Remdamiesi sprendimuose aptartais įrodymais teismai konstatavo, kad apie susivienijimą galima spręsti iš poėmio metu paimtų daiktų, iš kurių matyti susivienijimo darbo planavimas, jo narių veiklos koordinavimas, pasiskirstymas funkcijomis, ir kad Ž. J., D. J. veiklos pobūdis, mastas, tęstinumas ir ryšiai su kitais asmenimis parodo, jog nusikalstamam susivienijimui priklausė ir šie asmenys. Iš bylos taip pat matyti, kad tarp bendrininkų buvo palaikoma vidinė drausmė, paskirstomos nusikalstamu būdu gautos lėšos. Kiekvienas tokių lėšų įgijimas vyko pagal planą, jį vykdant reikėjo atlikti daug įvairių ir sudėtingų veiksmų – klastoti muitinės antspaudus, važtaraščius, PVM sąskaitas – faktūras, organizuoti fiktyvų eksportą per muitines, papirkinėti pareigūnus. Be to, nusikalstamai veiklai vykdyti buvo įsteigta įmonė – UAB „J.“. Išsamiai ištyrę ir tinkamai įvertinę bylos aplinkybių, tarp jų – A. S., D. J., Ž. J. bendrininkavimo požymių, visumą teismai pagrįstai pripažino šių asmenų bendrininkavimą nusikalstamu susivienijimu⁶¹.

Pripažinus, kad nusikalstamas susivienijimas savo turiniu iš esmės apibūdina ir kriminalizuoja organizuoto nusikalstamumo reiškinių, gali kilti klausimas ar tikrai PVM grobstytojų grupuotės narių veiklą reikėtų kvalifikuoti pagal BK 249 str., t. y. ar tikrai toks reiškinys kaip PVM grobstymas yra organizuoto nusikalstamumo dalis. Visgi nagrinėjant organizuoto nusikalstamumo sampratą ir požymius darytina išvada, kad tokios veikos gali būti laikomos organizuoto nusikalstamumo pasireiškimo formomis. Kaltininkams būdingas išankstinis susitarimas užsiimti nuolatinio pobūdžio nusikalstama veikla, kartu siekti ekonominės naudos, kaltininkai susivienijimo tikslams pasiekti yra pasiryžę naudoti korupciją. Todėl teismui įtikinamai motyvavus apie kaltininkų ryšių pastovumą ir vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą, galima visiškai pagrįstai teigti, kad kaltininkų veika yra itin aukšto organizuotumo, todėl veikos kvalifikavimas pagal BK 249 str. ne tik formaliai atitinka reikiamus požymius, tačiau taip pat ir įstatymų leidėjo tikslą šia norma kriminalizuoti aukščiausio lygio nusikalstamas grupuotes.

LAT pastebėjo, kad baudžiamosiose bylose pasitaiko, kad tarpusavio ryšių pastovumo požymis yra ginčijamas: kaltinamieji savo tarpusavio ryšius apibūdina kaip epizodinius, spontaniškus, o glaudesnio bendravimo atvejais kaip nulemtus kaimynystės, giminystės, draugystės, mokyklinių laikų pažinties santykių, to paties sporto klubo lankymo, kitų laisvalaikio pomėgių ir pan., o ne siekio bendrai daryti kokius nors nusikaltimus. Pritartina LAT išaiškinimui, kad

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-471/2007.

atsitiktinis asmens prisijungimas prie nusikalstamo susivienijimo daromos konkrečios veikos, atskiras jo veiksmas susivienijimo naudai paprastai nėra pakankamas išvadai apie šio asmens pastovius ryšius su nusikalstamo susivienijimo nariais.

A. Gutausko nuomone pastovumas yra vertinamasis kriterijus, kuriuo vadovaujantis negalima atriboti atskirų bendrininkavimo formų, ir kuris nepalengvina nusikalstamo susivienijimo įrodinėjimo⁶². Iš esmės galima pritarti nuomonei, kad šis požymis yra vertinamasis, tačiau galima atkreipti dėmesį, kad teismų praktikoje pastebima ir mėginimų šį kriterijų paversti objektyviu, t. y. nurodyti tarpusavio ryšių trukmę, kuri savaime leidžia ryšius laikyti pastoviais:

„Kai nusikalstamas susivienijimas egzistuoja gana ilgą laiko tarpą (metus), tai ši aplinkybė savaime įrodo tokios grupės pastovumą⁶³“.

Vis tik, nors metai iš tiesų yra ilgas laiko tarpas, abejotina ar būtų įmanoma ir tikslinga nustatyti konkrečią laiko ribą, nuo kurios grupės narių tarpusavio ryšius savaime galima laikyti pastoviais. Manytina, kad išvadą dėl šio požymio egzistavimo teismai kiekvienu atveju turėtų priimti įvertinę visas reikšmingas aplinkybes leidžiančias spręsti apie grupės narių sutelktumą, o ne tik laiko trukmę.

2.4. Nusikalstamo susivienijimo narių vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas

LAT senatas teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apžvalgoje išaiškino, kad nusikalstamam susivienijimui būtini jo narių pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas teismų praktikoje teisingai suprantami kaip šių asmenų ilgalaikis susitelkimas tam, kad bendromis, suderintomis pastangomis, pasitelktomis ryšio ar kitokiomis priemonėmis būtų lengviau įgyvendinama susivienijimo numatyta nusikalstama veikla sunkių ar labai sunkių nusikaltimų darymas. Vertindami bylos duomenis pagal šį požymį, teismai pagrįstai kreipia dėmesį į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą, ryšių, transporto priemonių turėjimą, konspiracinius bendravimo būdus ir pan. Atsižvelgiant į konkrečios bylos ypatybes, šiam požymiui konstatuoti gali būti reikšmingos ir kitos aplinkybės. Nenustačius vienos ar kelių šiame punkte paminėtų aplinkybių, jeigu jos

⁶² Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: Daktaro disertacija. Vilnius 2002, P. 144.

⁶³ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. vasario mėn. 15 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-105/2006.

konkrečioje byloje nėra esminės, požymiui konstatuoti gali būti pakankama ir kitų aplinkybių visuma⁶⁴.

O. Fedosiukas vaidmenų ar užduočių pasiskirstymo požymį apibūdina kaip dalyvio funkcionalumą⁶⁵. Dalyvavimo funkcionalumas reiškia, kad kaltininkas veikia ar įsipareigoja veikti susivienijimo interesais ne stichiškai, o turėdamas tam tikrą vaidmenį (vadovaujantį ar vykdomąjį) arba užduotį. Kaltininkas gali turėti tiek pastovius, tiek ir besikeičiančius, t. y. priklausančios nuo konkrečių aplinkybių ir poreikių, vaidmenis ir užduotis susivienijime.

Kaip jau nurodyta ankstesniame skyriuje, A. Gutauskas laikosi nuomonės, kad vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo požymis yra glaudžiai susijęs su grupės narių pastovių tarpusavio ryšių požymiu, nes vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas tuo pačiu suponuoja ir grupės susitelkimą, kuris yra pastovumo požymio elementas.

BK 25 str. 3 d. numatyta bendrininkavimo forma, t. y. organizuota grupė taip pat turi vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo požymį. Tačiau manytina, kad nusikalstamo susivienijimo atveju ir organizuotos grupės atveju šie požymiai turi skirtingą reikšmę – organizuotoje grupėje kaltininkai pasiskirsto vaidmenimis realizuodami nusikalstamos veikos sudėties požymius, o nusikalstamo susivienijimo veikloje asmuo jo dalyvis gali ir nedaryti konkrečių nusikalstamų veikų, tačiau vis tiek turėti vaidmenį ar užduotį susivienijimo struktūroje. Tokį aiškinimą yra pagrindęs Lietuvos apeliacinis teismas:

„BK 25 str. 3 ir 4 d. nuostatų analizė leidžia teigti, jog šis požymis (vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas – aut. past.) būdingas tiek organizuotai grupei, tiek ir nusikalstamam susivienijimui. Tačiau teisėjų kolegija iš baudžiamajame įstatyme pateiktos formuluotės sprendžia, jog organizuotos grupės atveju vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas yra požymis, apibūdinantis grupės narių vaidmenį ir užduotis darant konkrečius nusikaltimus. Neveltui BK 25 str. 3 d. pabrėžta, kad kiekvienas grupės narys atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį *darydamas* nusikaltimą. Tuo tarpu nusikalstamo susivienijimo atveju įstatymų leidėjas nurodo, jog tokios grupuotės narius *sieja* vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Tokią įstatymo formuluotę derėtų aiškinti taip: vaidmenimis ir užduotimis nusikalstamo susivienijimo nariai, skirtingai, nei organizuotos grupės atveju, pasiskirsto ne tik darydami konkretų nusikaltimą, bet ir pačioje susivienijimo vidinėje struktūroje. Toks įstatyme minimas nusikalstamo susivienijimo narių ryšys, pagrįstas skirtingais

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007.

⁶⁵ Autorių kolektyvas / red. Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P 227.

vaidmenimis, užduotimis bei pakankamai griežta hierarchija, pasižymi pastovumu, sutelktumu bei parodo aukštesnę nusikalstamos veiklos organizacinę lygį⁶⁶.

LAT senatas teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apžvalgoje išvardindamas požymius į kuriuos derėtų atsižvelgti vertinant grupės narių tarpusavio santykių pastovumo bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymo požymius, visų pirma nurodė susivienijimo organizacinę hierarchiją. Manytina, kad organizacinės hierarchijos buvimas yra vienas svarbesnių požymių vertinant grupės narių pasiskirstymą vaidmenimis ar užduotimis, nes neretai būtent grupės vadovas paskirsto grupės nariams užduotis. Pvz. Lietuvos apeliacinio teismo byloje Nr. 1A-79/2008 teismas nuteisė išvardytus asmenis pagal BK 249 str., nes nustatė:

„L. L., vadovaudamas nusikalstamam susivienijimui, paskirstė nusikalstamo susivienijimo nariams vaidmenis: nurodė nusikalstamo susivienijimo nariams T. M., M. K., M. B., P. M. patiems prekiauti narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis pagal paskirstytas konkrečiam nusikalstamo susivienijimo nariui Vilniaus miesto teritorijas, neteisėtam narkotinių bei psichotropinių medžiagų, tiekiamų L. L., įgijimui, gabenimui bei pardavimui surasti tinkamus asmenis, kurie betarpiškai prekiautų narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis, išsinuomoti garažus bei butus, šių medžiagų bei šaunamųjų ginklų ir sprogstamųjų medžiagų laikymui, surasti butus, kuriuose apsigyvenę surasti minėtam tikslui asmenys pardavinėtų narkotines ir psichotropines medžiagas, perduoti šiems mobiliuosius telefonus bei SIM korteles ryšio palaikymui su pačiais nusikalstamo susivienijimo nariais bei pirkeėjais, įgyti narkotinių bei psichotropinių medžiagų svėrimo bei pakavimo priemones, tuo palengvinant nusikalstamų veikų darymą. L. L. paskirstė konkrečiam nusikalstamo susivienijimo nariui konkrečią narkotinių bei psichotropinių medžiagų rūšį, kuria šis turėtų prekiauti bei nurodė šių medžiagų tam tikrų kiekių kainas bei gautų pajamų pasiskirstymą, nurodė minėtiems nusikalstamo susivienijimo nariams surinkti už parduotas narkotines ir psichotropines medžiagas gautas lėšas, kurias kaupdavo ir skirstydavo savo nuožiūra L. L.⁶⁷“.

Tačiau pasiskirstymas nebūtinai būna nulemiamas susivienijimo vadovo. Tam tikrais atvejais susivienijimui nebūna būdingas hierarchiškumo požymis, jo nariai vykdydami nusikalstamas veikas patys pasiskirsto vaidmenimis ir užduotimis, kaip pvz. nustatyta LAT byloje Nr. 2K-471/2007:

„Nusikaltimas buvo padarytas kiekvienam asmeniui sukčiavimo metu atliekant tam tikrą vaidmenį ar užduotį. A. S. įmonių vardu dalyvavo fiktyviose eksporto procedūrose, Ž. J. kartu su

⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. spalio mėn. 15 d. nuosprendis, priimtas baudžiamosioje byloje Nr. 1A-79/2008.

⁶⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. nuosprendis, priimtas baudžiamosioje byloje Nr. 1A-92/2009.

kitais asmenimis vykdė fiktyvų eksportą jo įsteigtos UAB „J.“ vardu, pateikdavo prašymus valstybinei mokesčių inspekcijai dėl PVM grąžinimo ir vykdė organizatoriaus nurodymus dėl pervestų į bendrovės sąskaitą pinigų panaudojimo, o D. J. atliko kurjerio vaidmenį tarp organizatoriaus ir kitų asmenų, ieškojo fiktyvių prekių pardavėjų, atliko kitus nusikalstamus veiksmus⁶⁸.

Teismų praktikoje nustatyti ir tokie atvejai, kai susivienijimo vadovas neigia ryšių pastovumą bei vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą tai motyvuodamas tuo, kad susivienijimo nariai, esantys konkrečių nusikalstamų veikų vykdytojais, apskritai nepažįsta jo (vadovo):

„Tuo tarpu apeliacinio skundo argumentas, kuriuo apeliantas atkreipia dėmesį, jog dalis nuteistųjų, išteisintasis R. M. parodė apskritai jo nepažįstantys, anaiptol nepaneigia jo kaltės, priešingai – ši aplinkybė tik dar labiau atskleidžia nusikalstamo susivienijimo organizuotumą, ryšių slaptumą, detalų vaidmenų pasiskirstymą, konspiraciją, kuomet nuo bendrininkų buvo slepiama, koku būdu kiekvienas jų vykdo jam skirtas funkcijas. Šiuo atveju kalba eina apie pačią sudėtingiausią bendrininkavimo formą, todėl logiška, kad ir ryšiai tarp bendrininkų pasižymi savo sudėtingumu. Pažymėtina, kad nebūtina, jog nusikalstamo susivienijimo nariai tiesiogiai pažinotų susivienijimo lyderį (vadovą), su juo tiesiogiai kontaktuoję, bendrautę; dažni atvejai, kuomet su jais tiesiogiai arba per tarpininkus kontaktuoja žemesnio lygio susivienijimo nariai, kas ir buvo nustatyta šioje baudžiamojoje byloje (pavyzdžiui, (duomenys neskelbtini) kelio posto inspektoriui K. J. pasiūlymą atžymėti eksporto deklaracijas, nesant krovinio ir jį gabenančio transporto, ir tokiu būdu užsidirbti pateikė G. R. ; pastarąjį į nusikalstamą veiką įtraukė D. J. , o šiam dalyvauti „biznyje“ pasiūlė R. S. (susivienijimo vadovas – aut. past.) , su kuriuo jis bendravo tiesiogiai)⁶⁹.

Autorius visiškai pritaria teismo išdėstytai pozicijai, kad aukšto lygio konspiracija, kai tam tikri susivienijimo dalyviai nežino apie susivienijimo vadovus ar kitus dalyvius bei jų vaidmenis, ne tik nepaneigia paties vaidmenų pasiskirstymo, tačiau jį tik dar labiau patvirtina.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-471/2007.

⁶⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. vasario mėn. 29 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-29/2008.

3. Baudžiamosios atsakomybės sąlygos identifikuojant nusikalstamą susivienijimą

BK 249 str. susideda iš 4 dalių, iš kurių pirmos trys numato tam tikras baudžiamosios atsakomybės sąlygas. BK 249 str. 1 d. numato dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje baudžiamumą, tuo tarpu 2 d. numato kvalifikuojantį šio nusikaltimo požymį, t. y. dalyvavimą tokio nusikalstamo susivienijimo veikloje, kuris ginkluotas šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis. BK 249 str. 3 d. numato atsakomybę už straipsnio 1 arba 2 dalyje numatyto susivienijimo organizavimą ar vadovavimą jiems.

Remiantis BK 26 str. 5 d. nusikalstamo susivienijimo dalyviai, nesvarbu, koks jų vaidmuo darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia, atsako pagal šio kodekso 249 straipsnį kaip vykdytojai. Todėl pagal BK 249 str. atitinkamą dalį asmuo gali būti teisiamas tik kaip vykdytojas, neatsižvelgiant į tai, kokį vaidmenį nusikalstamo susivienijimo veikloje turėjo. Kaltininko vaidmuo nusikalstamo susivienijimo struktūroje gali turėti įtakos tik parenkant pagal kurią BK 249 str. dalį veika bus kvalifikuojama.

Atsižvelgiant į tai, kad BK 249 str. sudėtis yra formalioji, nusikaltimas laikomas baigtu atlikus nors dalį veiksmų, kurie gali būti pripažįstami dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje. Formalus tapimas nusikalstamo susivienijimo nariu, t. y. kitų susivienijimo narių informavimas apie savo sutikimą arba įsipareigojimą nuolat veikti nusikalstamais grupės interesais, tačiau nespėjus atlikti konkrečių užduočių, kvalifikuotinas kaip rengimasis dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje⁷⁰. Tokia nuostata paaiškintina tuo, kad nors asmuo parodė aiškų ketinimą dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje, tačiau pats įsipareigojimas dar nėra dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje, t. y. BK 249 str. numatyto nusikaltimo požymių realizavimas. Šiuo atveju baigta nusikalstama veika kaltininko įsipareigojimo dar nebūtų galima vadinti atsižvelgiant į tai, kad dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje laikomas veikimas ar neveikimas nusikalstamo susivienijimo labui, prisidedant prie jo tikslų siekimo. Tik informavęs apie savo pasiryžimą dalyvauti veikloje susivienijimo narys negali turėti susiformavusių ryšių su kitais susivienijimo dalyviais ar konkrečius vaidmens susivienijimo veikloje, todėl tokiu atveju nebūtų pagrindo teigti, kad jis yra susivienijęs, sutelkęs pastangas su kitais nusikalstamo susivienijimo dalyviais.

Nusikalstamo susivienijimo nusikaltimas gali būti padarytas tik tiesiogine tyčia. Susivienijimo veiklos dalyvio tyčia suponuoja suvokimą, kad jis kaip nusikalstamo susivienijimo

⁷⁰ Autorių kolektyvas / red. Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P 228.

narys dalyvauja jo veikloje, ir norą taip veikti⁷¹. Jeigu kaltininkas dalyvavo ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje arba nusikalstamam susivienijimui vadovavo arba jį organizavo, jo tyčia turi taip pat apimti šiuos požymius.

3.1. Dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje

BK 249 str. nenurodo kokie veiksmai galėtų būti pripažįstami dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje. Todėl identifikuojant asmenį, kaip nusikalstamo susivienijimo dalyvį reikia atsižvelgti į baudžiamosios teisės teorijoje ir doktrinoje formuojamą poziciją.

A. Gutauskas, analizavęs teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose, pateikia tokį dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje apibrėžimą – buvimas nusikalstamo susivienijimo nariu arba (ir) nusikaltimų darymas kartu su juo⁷². Šis apibrėžimas dabartinio BK kontekste nėra tikslus, nes nusikaltimų darymas kartu su nusikalstamu susivienijimu nebūtinai bus laikomas dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje. LAT yra išaiškinęs, kad atsitiktinis asmens prisijungimas prie nusikalstamo susivienijimo daromos konkrečios veikos, atskiras jo veiksmas susivienijimo naudai paprastai nėra pakankamas išvadai apie šio asmens pastovius ryšius su nusikalstamo susivienijimo nariais⁷³.

V. Piesliakas yra pasiūlęs sprendžiant ar asmuo yra nusikalstamo susivienijimo dalyvis nustatinėti, ar asmuo identifikuoja save kaip nusikalstamos grupės narį ir žino, jog ta grupė užsiima nusikalstama veikla⁷⁴.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje Nr. 3-2007 LAT išaiškino, kad BK 249 straipsnio 1 ir 2 dalyse kaip būtinas nusikalstamo susivienijimo pagrindinės ir kvalifikuotos sudėčių požymis yra numatytas dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje. Dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje suprantamas plačiai, kaip bet koks sąmoningas nuolatinis nusiteikimas veikti, o dažniausiai ir konkretus veikimas ar neveikimas to susivienijimo labui. Tai reiškia, kad dalyvavimu pripažįstamas ne tik nusikalstamo susivienijimo siekių įgyvendinimas darant nusikalstamas veikas, bet ir tokio susivienijimo vadeivų ar narių apsauga, jiems sistemingai teikiamas prieglobstis, nusikalstamu būdu įgyto turto, piniginių lėšų tvarkymas, bendros kasos laikymas, susivienijimui vertingos informacijos rinkimas ir pan. Atsitiktinis asmens prisijungimas

⁷¹ Ten pat.

⁷² Ten pat, P 179.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007.

⁷⁴ Piesliakas V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija // Teisės problemos, 1993, Nr. 1, P. 39.

prie nusikalstamo susivienijimo daromos konkrečios veikos, atskiras jo veiksmas susivienijimo naudai paprastai nėra pakankamas išvada apie šio asmens pastovius ryšius su nusikalstamo susivienijimo nariais.

Analizuojant dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje sąmoningumą pastebėtina, kad jis apima žinojimą apie priklausomumą nusikalstamai struktūrai, susidedančiai iš trijų ir daugiau narių, nusikalstamos veiklos nuolatinį, o ne atsitiktinį pobūdį, taip pat apie susitarimą daryti nusikalstamas veikas (bent vieną veiką), kurios priskiriamos prie sunkių ar labai sunkių nusikaltimų. Jeigu asmuo, objektyviai veikdamas nusikalstamo susivienijimo interesais, nesuvokia savęs kaip susivienijimo nario, būtinos šiam nusikaltimui tyčinės kaltės nėra. Sprendžiant apie tai, ar asmuo suvokė save susivienijimo nariu, atkreiptinas dėmesys į tai, ar jis turėjo naudos iš susivienijimo daromų nusikaltimų, dalyvavo grupės susirinkimuose, sprendė bendrus klausimus, palaikė pastovius ryšius su kitais susivienijimo nariais, laikėsi grupėje nustatytos tvarkos, įnešdavo pinigų į bendrą „fondą“, naudojosi grupės finansine ir kitokia pagalba įvairiose situacijose, praleisdavo su kitais susivienijimo nariais laisvalaikį ir pan.⁷⁵

Šiuos išvardytus požymius reikėtų vertinti kompleksiskai, nes vien aplinkybė, kad asmuo leisdavo su kitais susivienijimo nariais laisvalaikį ar palaikė draugiškus ryšius, dar nereiškia, kad asmens veika gali būti laikoma nusikalstama ir kad asmuo suvokė save kaip nusikalstamo susivienijimo narį.

Vertinant asmens suvokimą apie jo priklausymą nusikalstamam susivienijimui svarbu pastebėti, kad asmuo neprivalo suvokti tikslaus grupės ir jos veiksmų teisinio kvalifikavimo. Pritartina A. Gutausko nuomonei, kad kaltininkas turi suvokti savo priklausymą ne bet kokiai, o nusikaltėlių grupei, t. y. suprasti savo veikos pavojingumą. Tokia pozicija dėstoma ir teismų praktikoje⁷⁶:

„Nusikalstamo susivienijimo požymiai nustatomi ir įvertinami remiantis juridiniais kriterijais, todėl šiam vertinimui neturi reikšmės kaip įvardija nusikalstamą junginį liudytojas M. B. – kaip organizuotą grupę ar kaip nusikalstamą susivienijimą. Be to, vargu ar iki bylos iškelimo jam buvo žinomi skirtumai tarp šių bendrininkavimo formų. Kvalifikuojant nusikalstamą susivienijimą reikšminga yra tai, ar nusikalstamo junginio bendrininkai žino nusikalstamo susivienijimo tikslus,

⁷⁵ Autorių kolektyvas / red. Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, P 228.

⁷⁶ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas, Daktaro disertacija: Vilnius, 2002. P. 172.

kaip kiekvienas suvokia savo vaidmenį ir užduotis, bendrininkų tarpusavio ryšius, techninį, organizacinį nusikalstamos veiklos lygį^{77c}.

Teismų praktikoje taip pat pripažįstama, kad tokiu atveju, kai asmens veikla buvo glaudžiai susijusi su konkrečiais nusikalstamo susivienijimo daromais nusikaltimais, abejonių apie jo suvokimą apie priklausymą nusikalstamam susivienijimui neturėtų kilti:

„Teismai nuteistojo K. K. dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje pirmiausia grindė ne liudytojo J. L. parodymais, o byloje esančiais rašytiniais duomenimis apie tai, kad būtent K. K. , savo parašu ir asmeniniu antspaudu patvirtindamas Lenkijos muitinės dokumentus apie į Lietuvą įvežtus spirito, degtinės ir cigarečių krovinius ir nepateikdamas nustatyta tvarka šios informacijos Lietuvos muitinei, 21 kartą nuslėpė kontrabandinių prekių įvežimą į Lietuvos Respubliką. Kiti bylos faktiniai duomenys, kuriuos teismas pagrįstai pripažino atitinkančiais įrodymų liečiamumo ir leistinumą reikalavimus, patvirtina šiuos nuteistojo K. K. veiksmus, sudarančius kontrabandos nusikaltimo objektyvius požymius, ir susieja jo nusikalstamą veiklą su kitais nusikalstamo susivienijimo dalyviais. Pagal teismų nustatytas aplinkybes nėra pagrindo pripažinti, kad nuteistasis K. K. nedalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje.

Nuteistojo J. M. dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje grindžiamas tiek išsamiais ir nuosekliais liudytojo J. L. parodymais apie tai, kad šis nuteistasis mirusio kaltinamojo M. S. įkurtame nusikalstamame susivienijime atliko nusikalstamu būdu gautų lėšų priėmėjo, saugotojo ir paskirstytojo vaidmenį, tiek ir liudytojų Č. S. , Z. A. , R. K. , iš dalies ir paties nuteistojo J. M. parodymais, rašytiniais įrodymais apie pinigų pervedimą kontrabandines prekes transportavusiai bendrovei, kitais byloje esančiais faktiniais duomenimis, kurie įvertinti nepažeidžiant BPK 20 straipsnio 5 dalyje nustatytų įrodymų vertinimo taisyklių. <...>. Pažymėtina, kad tiek nuteistojo K. K. , tiek ir nuteistojo J. M. dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje yra glaudžiai susijęs su šių nuteistųjų tiesiogiai atliktomis kitomis nusikalstamomis veikomis – kontrabanda, nuteistojo K. K. piktnaudžiavimu, suklastoto dokumento panaudojimu. Šios aplinkybės tik patvirtina, kad nuteistieji K. K. ir J. M. suvokė priklausymą nusikalstamam susivienijimui, dalyvavimą šio nusikalstamo susivienijimo veikloje, pasireiškiantį tiesiogiai realizuojant kontrabandos nusikaltimo objektyvius požymius, vykdant kitų nusikalstamo susivienijimo dalyvių paskirtas funkcijas. Nuteistųjų K. K. ir J. M. nusikalstama veika teisingai kvalifikuota pagal BK 249 straipsnio 1 dalį^{78c}.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. lapkričio mėn. 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-545/2006.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gegužės mėn. 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198/2005.

A. Gutauskas mano, kad dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje apima tik tuos susivienijimo narių veiksmus, kuriais rengiamas ar daromas nusikaltimas. Jis nurodo, kad dalyvavimas susivienijimo veikloje ir dalyvavimas jo daromuose nusikaltimuose yra tapačios sąvokos, nes visi nusikalstamo susivienijimo atliekami veiksmai: planų sudarymas, žvalgyba, priemonių suradimas ir pan., yra vertinami kaip rengimasis nusikaltimui, todėl taip pat yra nusikalstami, kaip paties nusikaltimo padarymas. Dalyvavimą nusikalstamame susivienijime, kai nepadarytas konkretus nusikaltimas, galima konstatuoti tik tada, kai nustatysime šių veiksmų sąsajas su visa nusikalstamo susivienijimo veikla⁷⁹.

Autoriaus nuomone Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga leidžia daryti išvadą, kad dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje neturėtų būti tapatinamas su dalyvavimu jo daromuose nusikaltimuose. Nepaisant to, kad nusikalstamo susivienijimo dalyvių veiksmai dažnai iš tiesų gali būti vertinami kaip nusikalstamo susivienijimo daromų nusikaltimų rengimosi stadija, tačiau LAT apžvalgoje kaip dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje pavyzdys taip pat pateikiamas ir toks veikimas susivienijimo labui, kaip nusikalstamo susivienijimo vadeivų ar narių apsauga. Todėl dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje gali būti kaltinamas ir toks susivienijimo narys, kuris nėra padaręs atskiro nusikaltimo, arba kai šis faktas neįrodytas. Manytina, kad minėtu atveju būtų galima konstatuoti kaltininko veikimo sąsajas su visa nusikalstamo susivienijimo veikla. Šiuo atveju, atsižvelgiant į tai, kad dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje yra tyčinis nusikaltimas, taip pat reiktų įrodyti nusikalstamo susivienijimo dalyvio sąmoningą nusiteikimą veikti nusikalstamo susivienijimo labui ir jo tikslais.

Susivienijimo nariu taip pat gali būti pripažintas teisėsaugos ar kitos institucijos pareigūnas, kuris už tam tikrą atlyginimą arba kitais motyvais teikia susivienijimui konfidencialią informaciją ar kitaip padeda jos nusikalstamai veiklai, taip pat „savi“ advokatai, gydytojai, buhalteriai, informatikos ir kiti specialistai, kurie dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje pasitelkdami savo profesines žinias. Tačiau vien tik darbo ar civiliniai santykiai su nusikalstamo susivienijimo nariais, pavyzdžiui, buvimas samdomu darbuotoju, advokatu arba verslo partneriu, nors ir žinant apie nusikalstamą jų veiklą, bet nebūnant susivienijimo nariu, nepripažintinas dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje⁸⁰. Manytina, kad šiuo atveju derėtų atsižvelgti į BK 25 str. 4 d. formuluotę, kuri nurodo, kad nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai trys ar daugiau asmenų susivienija bendrai nusikalstamai veiklai. Tokiu atveju jei asmuo teikia

⁷⁹ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: Daktaro disertacija, Vilnius, 2002. P. 169 – 170.

⁸⁰ Autorių kolektyvas / red. Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P 227.

susivienijimui tam tikras paslaugas, arba pvz. atlieka jau minėtas apsaugos funkcijas, tai nebūtinai gali reikšti tokio asmens prisijungimą prie nusikalstamo susivienijimo ir sąmoningą prisidėjimą prie susivienijimo tikslų siekimo. Skirti ar asmuo yra nusikalstamo susivienijimo dalyvis ar ne būtų galima remiantis BK 25 str. 4 d. vartojamu terminu „susivienija“, kuris turėtų būti aiškinamas kaip susitarimas bendrai nusikalstamai veiklai (nebūtinai konkrečiam nusikaltimui). Jeigu asmuo vykdo pagal darbo sutartį ar civilinį sandorį prisiimtas funkcijas, tačiau nėra bet kokia forma susitaręs su kitais susivienijimo dalyviais, vadovais ar organizatoriais kartu siekti nusikalstamo susivienijimo tikslų, jis neturi būti laikomas nusikalstamo susivienijimo dalyviu.

LAT apžvalgoje nurodoma, kad dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje suprantamas plačiai, kaip bet koks sąmoningas nuolatinis nusiteikimas veikti, o dažniausiai ir konkretus veikimas ar neveikimas to susivienijimo labui. Iš esmės šis išaiškinimas turėtų reikšti, kad konkretus veikimas ar neveikimas susivienijimo labui nėra būtinas dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje požymis – apžvalgoje kaip esminis dalyvavimo požymis yra nurodomas sąmoningas nusiteikimas veikti susivienijimo labui, tuo tarpu konkretus veikimas ar neveikimas tėra dažnai pasitaikantis, tačiau nebūtinasis, požymis. Vis tik kyla klausimas ar tokia formuluotė iš tiesų atitinka BK nuostatas ir baudžiamosios teisės doktriną. BK 11 str. 1 d. yra įtvirtinta, kad nusikaltimas yra pavojinga ir šiame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas). Apskritai bet kurios nusikalstamos veikos sudėties objektyvusis požymis yra pavojinga veika. Šį požymį įstatymų leidėjas visada naudoja formuluodamas nusikalstamų veikų sudėtis. Pavojingos veikos požymis turi būti nustatytas įrodinėjant bet kurios veikos sudėtį⁸¹. Terminas „veika“ pirmiausiai apibrėžia žmogaus poelgį, suprantant jį kaip išoriškai pasireiškiantį elgesio aktą. Pavojinga veika gali būti padaroma dvejomis formomis: pavojingu veikimu ir pavojingu neveikimu. LAT aiškindamas BK 249 str. numatytą dalyvavimo sąvoką nurodė, kad dalyvavimas, kaip BK 249 str. numatyta pavojinga veika gali pasireikšti sąmoningu nuolatiniu nusiteikimu veikti. Šiuo atveju abejotina ar nusiteikimas gali būti laikomas pavojinga veika. Nusiteikimas gali būti vertintinas tik kaip kaltininko mintys ar žodžiai, iš kurių matyti kaltininko valios kryptingumas veikti susivienijimo labui, tačiau ne pats veikimas (ar neveikimas) susivienijimo labui. Todėl šiuo atveju pritartina Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaro, III dalyje išdėstyta BK 249 str. komentaro autoriaus O. Fedosiuko nuomonei, kad kitų susivienijimo narių informavimas apie savo sutikimą arba įsipareigojimą nuolat veikti nusikalstamais grupės interesais, tačiau nespėjus atlikti konkrečių užduočių, kvalifikuotinas kaip rengimasis dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje. Autoriaus nuomone tokiu atveju, kai asmuo pats apsisprendžia veikti susivienijimo labui, tačiau

⁸¹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Pirmoji knyga, Antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2009, P 242.

apie tai nėra informuojami kiti susivienijimo dalyviai, jo vadovai ar organizatoriai, baudžiamoji atsakomybė apskritai neturėtų kilti, nes mintys yra tai, kas vyksta žmogaus psichikoje ir nepasireiškia išoriškai, todėl negali būti laikomos pavojinga veika ir traktuojamos kaip kuri nors nusikalstamos veikos stadija. Tokiu atveju, jei asmuo informuoja trečiuosius asmenis apie savo ketinimą ar apsisprendimą tapti nusikalstamo susivienijimo nariu, tačiau juo netampa, ši situacija laikytina tyčios iškėlimu aikštėn, o remiantis baudžiamosios teisės doktrina už veiksmus, kurie atliekami iki tiesiogiai pradedant daryti nusikaltimą ir neįeina į rengimosi stadiją baudžiamoji atsakomybė nekyla⁸². Todėl autoriaus nuomone kaltininko sąmoningas nusiteikimas veikti nusikalstamo susivienijimo labui nenustačius konkretaus veikimo ar neveikimo ne visada galėtų būti vertinamas kaip dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje.

3.2. Nusikalstamo susivienijimo organizavimas ar vadovavimas jam

Atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo kūrimą buvo nustatyta senojo BK 227¹ straipsnyje, o tokių susivienijimų organizavimas ar vadovavimas jiems – naujojo BK 249 straipsnio 3 dalyje. Kaip pastebima LAT 2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje, šie požymiai turi nemažai bendrumų, todėl apžvalgoje aptariami kartu. Teismų praktikoje susivienijimų kūrimas suprantamas kaip jų dalyvių parinkimas, verbavimas, sutelkimas bendrai nusikalstamai veiklai, vaidmenų susivienijimo nariams paskirstymas, nusikalstamos veiklos planų parengimas, ginklų, sprogstamųjų medžiagų, transporto, ryšio ar kitokių techninių priemonių įgijimas ir panašūs veiksmai. Nusikalstamo susivienijimo kūrimas laikomas baigtu nusikaltimu atlikus bent dalį minėtų veiksmų.

Iš esmės šie veiksmai būdingi ir tokių susivienijimų organizavimui ar net ir vadovavimui jiems. Tačiau vadovavimo požymio turinį labiau atskleidžia veiksmai, kuriais vienas, o kartais ir daugiau susivienijimo vadeivų sutelkia ir nukreipia nuo jų priklausomus susivienijimo narius ne tik susivienijimo gyvybingumui palaikyti, bet ir konkretiems nusikaltimams parengti bei padaryti, nustatydami jiems vaidmenis ar funkcijas, paskirdami užduotis, palaikydami vidinę drausmę, tam tikrą bendravimo būdą, savų nusistatytų taisyklių laikymąsi, vadovaudami vidaus ginčų sprendimui, priimdami lemiamus sprendimus iškilusiais klausimais, nustatydami lėšų kaupimo taisykles, pelno paskirstymą, bendro fondo panaudojimą ir kt.⁸³

⁸² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P 67.

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007.

Manytina, kad teismas turėtų išvardinti konkrečius kaltininkų veiksmus, kurie leidžia juos identifikuoti kaip nusikalstamo susivienijimo vadovus ar organizatorius. Vienas iš tokių pavyzdžių matyti LAT byloje Nr. 2K-177/2008:

„Nuo 1993 iki 1998 metų nusikalstamam susivienijimui ir jo daromiems nusikaltimams vadovavo A. K. ir E. K., o nuo 1998 iki 2004 metų ir V. K.: rengdavo nusikalstamo susivienijimo susirinkimus, kuriuose buvo rengiami ir planuojami nusikaltimai, aptariami nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio santykiai ir santykiai su kitomis nusikalstamomis grupuotėmis, sprendžiami kiti nusikalstamo susivienijimo veiklai svarbūs klausimai, taip pat rengdavo susitikimus su kitų nusikalstamų grupuočių nariais, išlaikė patalpas nusikalstamo susivienijimo narių susirinkimams, duodavo sutikimą nusikalstamo susivienijimo nariams vykdyti nusikaltimus, paskirstydavo susivienijimo narių vaidmenis darant konkrečius nusikaltimus, vadovaudavo jiems, rinkdavo iš narių maždaug po 10 procentų piniginių lėšų, gautų darant nusikalstamas veikas, iš šių lėšų formavo „bendrą kasą“, kurią laikė pas save, šiuos pinigus panaudodavo rengiant naujus nusikaltimus, apmokant advokatų, gynusių susivienijimo narius baudžiamosiose bylose, paslaugas, suteikiant materialinę pagalbą suimtiems ir laisvės atėmimo bausmę atliekantiems susivienijimo nariams, taip pat palaikydavo ryšius su advokatais, teisėsaugos institucijų pareigūnais, šiuos ryšius panaudodavo darydami nusikalstamas veikas, siekdami išvengti baudžiamosios atsakomybės⁸⁴“.

Nusikalstamo susivienijimo organizavimas laikomas baigtu nusikaltimu sukūrus nusikalstamą susivienijimą. Nepavykus to padaryti, veika kvalifikuotina kaip pasikėsinimas organizuoti nusikalstamą susivienijimą. Vadovavimą galima laikyti baigtu kai asmuo pradeda atlikti vadovavimo veiksmus realiai veikiančio nusikalstamo susivienijimo struktūroje⁸⁵.

BK 24 str. 4 d. numato, kad organizatorius yra asmuo, subūręs organizuotą grupę ar nusikalstamą susivienijimą, jiems vadovavęs ar koordinavęs jų narių veiklą arba parengęs nusikalstamą veiką ar jai vadovavęs. Remiantis vien šiuo straipsniu būtų galima teigti, kad asmuo subūręs nusikalstamą susivienijimą turėtų būti laikomas organizatoriumi, o kvalifikuojant jo veiką pagal BK 249 str. taip pat dėti nuorodą į BK 24 str. 4 d. Tačiau BK 26 str. 5 d. numato, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai, nesvarbu, koks jų vaidmuo darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia, atsako pagal šio kodekso 249 straipsnį kaip vykdytojai. Manytina, kad nors remiantis BK 26 str. 5 d. kvalifikuojant nusikalstamo susivienijimo organizatoriaus veiką nereikia dėti nuorodos į BK 24 str. 4 d., pastaroji BK nuostata dėl asmens, kuris subūrė nusikalstamą susivienijimą, laikymo organizatoriumi, turi ir kitokią prasmę. BK 58 str. numato, kad bausmė

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. liepos mėn. 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177/2008.

⁸⁵ Autorių kolektyvas / red. Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P 230-231.

nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo bendrininkams skiriama bendra tvarka, atsižvelgiant į asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką rūšį, formą, vaidmenį ir pobūdį. Nepaisant to, kad BK 26 str. 5 d. nereikalauja nustatyti kiekvieno nusikalstamo susivienijimo dalyvio vaidmens, teismas nėra atleidžiamas nuo pareigos individualizuoti kiekvieno bendrininko atsakomybę. Tam reikia išsiaiškinti kiekvieno bendros nusikalstamos veikos dalyvio vaidmenį (organizatoriaus, kurstytojo, padėjėjo), įvertinti jo asmenybę bei kitas bylos aplinkybes⁸⁶.

Pastebėtina, kad nors didelei daliai nusikalstamų susivienijimų būdingas hierarchiškumas ir vadovo ar vadovų buvimas, tačiau tai nėra būtinas nusikalstamo susivienijimo požymis. Todėl iš esmės nėra būtina ir tai, kad būtų nustatytas nusikalstamo susivienijimo vadovo ar organizatoriaus buvimas. Vien tai, kad nenustatyti nusikalstamo susivienijimo kūrimo veiksmai, nereiškia kad susivienijimas apskritai nebuvo sukurtas:

„Nuteistųjų D. S., L. Ž. ir A. M. kasaciniuose skunduose teigiama, jog teismai pripažino, kad nėra duomenų apie tai, jog nusikalstamas susivienijimas buvo kuriamas parenkant ir verbuojant tinkamus asmenis, paskirstant vaidmenis, aprūpinant ryšio bei technikos priemonėmis, nustatant nusikalstamo junginio narių hierarchinę struktūrą. Todėl nesant kūrimo veiksmų, kasatorių manymu, negalima tvirtinti, jog buvo įkurtas ir pats susivienijimas. Be to, jų teigimu, M. B. parodymuose savęs niekada neidentifikavo kaip nusikalstamo susivienijimo dalyvio. Kasatorių teigimu, jo parodymais remiantis galima daryti išvadą, kad M. B. suvokė dalyvaujantis organizuotos grupės veikloje, o ne nusikalstame susivienijime. Iš tikrųjų, nusikalstamas susivienijimas paprastai kuriamas tokiu būdu, kaip nurodė kasatoriai. Tai yra išoriniai vieno ar kelių asmenų organizaciniai veiksmai organizuojant ir telkiant nusikalstamą junginį. Šios bylos atveju tokių veiksmų nereikėjo, nes D. S., L. Ž. ir A. M. turėjo nusikalstamos veiklos patirtį, todėl susitarimas susijungti bendrai nusikalstamai veiklai atsirado iš bendro visų savitarpio supratimo, nusiteikimo organizuoti nusikalstamą veiklą aukštesniu lygmeniu nei anksčiau. Kitaip tariant, nusikalstamo susivienijimo susikūrimą lėmė ne vieno kurio nors dalyvio telkiantys organizaciniai veiksmai, o kiekvieno nario vidiniai stimulai ir noras veikti organizuotame nusikalstamame junginyje. Tokios išvados priėjo teismai, įvertinę liudytojo M. B. parodymus apie tai, kad visi susirinkę kartu nusprendė užsiimti automobilių vagystėmis, aptarė veiksmų planą ir periodiškai susitikdami derino tarpusavyje, ką reikia daryti ir ko nereikia. Tai reiškia, jog nusikalstamas junginys formavosi palaipsniui, apsirūpinant nusikaltimų darymą palengvinančiomis techninėmis priemonėmis, pasitelkiant kitus asmenis pagrobtų automobilių identifikaciniams ženklams panaikinti, vagysčių metu sugadintoms signalizacijoms ir spynelėms sutvarkyti, automobilių

⁸⁶ Autorių kolektyvas / red. Prapiestis J. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, I dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2004, P 173.

dokumentams suklastoti. Todėl apeliacinės instancijos teismas pagrįstai pirmosios instancijos teismo nustatytą nusikalstamo susivienijimo susikūrimo datą pakeitė konstatuodamas, jog nusikalstamas susivienijimas susikūrė ne 2000 m., o 2001 m. rudenį. Tai, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai veikė lygiateisiais pagrindais, patvirtina ir ta aplinkybė, jog pinigus, gautus iš nusikalstamos veiklos, dalydavosi po lygiai, visi tiesiogiai dalyvaudavo grobiant automobilius. Todėl apeliacinės instancijos teismas pagrįstai pripažino, jog D. S. nebuvo nusikalstamo susivienijimo įkūrėjas ir organizatorius ir dėl šios priežasties perkvalifikavo jo veiką iš 1961 m. BK 227¹ straipsnio 1 dalies į 2000 m. BK 249 straipsnio 1 dalį⁸⁷.

Kartais susivienijimo organizatoriai bando neigti savo vadovavimą susivienijimui ar jo organizavimą, tačiau tokiu atveju pagrįstai kreipiamas dėmesys į asmens statusą tarp kitų susivienijimo dalyvių:

„Tą aplinkybę, jog ne kas kitas, o būtent L. L. buvo vadovas, organizatorius ir lyderis, pirmiausia patvirtina nuteistųjų M. K. ir P. M. parodymai: „mums vadovavo L. L.“, „L. L. klausiau, nes jis lyderis buvo, viską nurodinėjo“, „gaujos narių atsakomybė prieš L. L. buvo tokia, kad negalėjai niekur išvykti, nes reikėjo aprūpinti narkotikais žmones, kurie prekiaavo“, „aš įvykdžiau visus L. L. nurodymus dėl narkotikų prekybos“, „lyderiu aš laikiau L. L., nes viskam vadovavo, aš pats kitam negalėjau nurodinėti“ (t. 41, b. l. 70-77, 77-80). Taip pat ir R. B., R. S. parodė, kad tai L. L. viskam vadovavo, davė nurodymus, kiti jo privengė ir bijojo (t. 41, b. l. 165-168), liudytoja E. N. taip pat pažymėjo, jog „visi kiti vaikinai buvo L. L. „marionetės“, vykdydavo jo nurodymus“, tą patį patvirtino ir J. Ž. (t. 6, b. l. 173-176; t. 26, 93-97; t. 41, 150-151, 44-46). Beje, iš kratos metu paimto vaizdo įrašo, kuriame užfiksuotas L. L. gimtadienis, matyti, jog visi L. L. vadina „tėvu“, o šis palinki kitiems „nepapulti“, sakydamas „vaikai, jūs nepapulkit, tėvas „chitras“, jis nepapuls“ (t. 5, b. l. 206-207, 208-213), taip pat ir vaizdo įrašė, darytame 2004-03-20, užfiksuota, kaip L. L. vadina save „bosu“ (t. 5, b. l. 208-213), be to, kratos metu paimta kasetė užvardinta kaip „L. banda“, kas liudija, jog joje užfiksuoti asmenų ryšiai jokių būdu nėra atsitiktiniai. Prie bylos medžiagos pridėtos fotonuotraukos liudija, kad pasilinksminimų metu kiti nuteistieji L. L. laiko ant rankų, kas tik dar kartą įrodo išskirtinį apelianto statusą⁸⁸.

3.3. Ginkluotas nusikalstamas susivienijimas

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. lapkričio mėn. 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-545/2006.

⁸⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-92/2009.

BK 249 str. 2 d. numato baudžiamąją atsakomybę tam, kas dalyvavo šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje. Kaip nurodė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje, nusikalstamas susivienijimas pripažįstamas ginkluotu, jei bent vienas jo narys turi šaunamųjų ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų, o kiti susivienijimo dalyviai tą žino. Apie tam tikrų daiktų priskyrimą prie šaunamųjų ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų sprendžiama atsižvelgiant į Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo nuostatas, eksperto ar specialisto išvadas. Manytina, kad LAT išaiškinimas, kad susivienijimas bus pripažįstamas ginkluotu, kai kiti susivienijimo dalyviai žino apie ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų turėjimą, reikšmingas todėl, kad susivienijimo dalyvių žinojimą būtina įrodinėti kaip veikos subjektyvųjį požymį. Kaltininko tyčią dalyvauti ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje apima ir žinojimas apie ginkluotumo požymį. Tokiu atveju, jei dalis nusikalstamo susivienijimo dalyvių nežino apie tai, kad kiti susivienijimo dalyviai turi ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų, jų veiką derėtų kvalifikuoti pagal 249 str. 1 d.

O. Fedosiuko nuomone nedidelis sprogstamųjų medžiagų kiekis, nesukeliantis realaus pavojaus žmonėms ir turtui, neturėtų būti laikomas pagrindu pripažinti nusikalstamą susivienijimą ginkluotu. Nusikalstamas susivienijimas taip pat negali būti pripažintas ginkluotu dėl to, kad turi nešaunamųjų ginklų (peilių, kastetų, durklų ir t. t.), padegamųjų įtaisų, kuriems gaminti panaudotos ne sprogstamosios, o lengvai užsidegančios medžiagos, kaip antai benzinas, spiritas, natris ir t. t. Vien tik šaudmenų turėjimas taip pat paprastai nėra pagrindas taikyti BK 249 str. 2 d., išskyrus atvejus, kai šaudmenyse esamų sprogstamųjų medžiagų kiekis yra pakankamas sprogimui sukelti, arba kai jie panaudojami konstruojant sprogstamuosius įtaisus. Faktas, kad kuris nors nusikalstamo susivienijimo narys teisėtai įsigijo šaunamąjį ginklą ir turėjo leidimą jį laikyti ir nešioti, nepašalina šio požymio, jeigu šie daiktai iš tikrųjų buvo skirti nusikalstamo susivienijimo tikslams pasiekti⁸⁹.

Veikos kvalifikacijai pagal šią BK 249 straipsnio 2 dalį neprivalu, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai tiesiogiai atliktų konkrečius veiksmus su nusikalstamo susivienijimo turimais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis, būtinai naudotų juos padarydami kiekvieną nusikaltimą⁹⁰. Pvz. vienoje Lietuvos apeliacinio teismo byloje susivienijimo nariai nuteisti pagal BK 249 str. 2 d. nors ir nebuvo nustatyta, kad ginklai buvo panaudoti susivienijimo tikslams pasiekti. Nuosprendyje pažymėta, kad:

⁸⁹ Autorių kolektyvas / red. Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P 229.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007.

„Nuo 2003 m. vasaros L. L. sumanė idėją apginkluoti nusikalstamą susivienijimą, kas ir buvo padaryta bei ką liudija nuosprendyje aptarti nuteistųjų parodymai bei kratų metu rasti įvairūs ginklai, šaudmenys, sprogstamoji medžiaga - trotilas. Nuteistasis L. L. tvirtina neva šie daiktai buvo pirkti už asmenines lėšas ir asmeniniams tikslams, tačiau nepateikia jokių objektyvių argumentų tokiai pozicijai pagrįsti. Tuo tarpu tiek P. M., tiek M. K. paliudijo, kad tai L. L. sugalvojo, jog visiems reikia įsigyti ginklus bei „užsakė juos susivienijimo nariams“. Nustatyta, kad skirtingu metu ginklus turėjo visi nusikalstamo susivienijimo nariai (pavyzdžiui, M. K. pistoletą „IŽ-79“, 16-o kalibro medžioklinį šautuvą), kurie suvokė esantys ginkluoti ne individualiai, o bendrai, kaip jungtinis nusikalstamas darinys.⁹¹“

4. Nusikalstamo susivienijimo narių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės taikant BK 39¹ straipsnį

BK 39¹ straipsnio 1 dalyje nustatytos būtinosios sąlygos atleisti asmenį, įtariamą ar kaltinamą dalyvavus organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui darant nusikalstamas veikas arba priklausius nusikalstamam susivienijimui, nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas. Šios sąlygos yra:

- a. asmens prisipažinimas dalyvavus darant tokią nusikalstamą veiką ar priklausius nusikalstamam susivienijimui;
- b. aktyvus padėjimas atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas;
- c. aplinkybių, nurodytų BK 39¹ straipsnio 2 dalyje, nebuvimas.

Esant visoms nurodytoms sąlygoms, bylą nagrinėjantis teismas gali nuspręsti, kad procesas gali būti užbaigtas neskiriant įtariamajam (kaltinamajam) bausmės, o atleidžiant jį nuo baudžiamosios atsakomybės ir bylą tam asmeniui nutraukti.

Analogiška BK 39¹ str. nuostata 2000 m. BK pradinėje redakcijoje buvo įtvirtinta BK 249 str. 4 d., tačiau 2003 04 10 įstatymu Nr. IX-1495 (įsigaliojusi nuo 2003 05 01) atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu nuostatos buvo perkeltos į BK bendrąją dalį, VI skyrių „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės“.

⁹¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-92/2009.

Kad būtų nurodyta ir taikoma tokia atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, reikalauja ir 2002 m. kovo 19 d. ratifikuota Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą⁹². Jos 26 str. yra numatytos priemonės, skirtos bendradarbiavimui su teisėsaugos institucijomis skatinti. Konvencijos 26 str. 2 d. numatyta galimybė atitinkamais atvejais sušvelninti bausmę kaltinamajam, reikšmingai bendradarbiavusiam atliekant tyrimą ar vykdant baudžiamąjį persekiojimą, susijusį su nusikaltimu, kuriam taikoma ši Konvencija. Be to, remiantis Konvencijos 26 str. 3 d., kiekviena valstybė, šios Konvencijos šalis, vadovaudamasi pagrindiniais jos vidaus teisės principais, apsversto klausimą dėl galimybės suteikti imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo asmeniui, reikšmingai bendradarbiavusiam atliekant tyrimą ir vykdant baudžiamąjį persekiojimą, susijusi su organizuotais nusikaltimais.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra savarankiškas nusikalstamos veikos padarinys, kurio esmė – kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo atleidžiamas nuo tų teisinių padarinių, kurie sudaro baudžiamosios atsakomybės turinį⁹³. BK 39¹ str. nurodyto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas yra aktyvus padėjimas atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas. Šios įstatymo nuostatos tikslas – skatinti kovoti su organizuotu nusikalstamumu, atskleisti tokius nusikaltimus net ir suteikiant nusikaltėliams tam tikrų lengvatų dėl jų baudžiamosios atsakomybės⁹⁴. Kaip yra nurodęs prof. V. Piesliakas, tokio pobūdžio normą galima vadinti skatinamąja. Ji turėtų būti taikoma įvairiose baudžiamojo proceso stadijose ir skatinti teigiamą, palankų teisingumui vykdyti kaltininko elgesį. Baudžiamosios teisės normos turėtų paakinti kaltininkus prisipažinti, atskleisti nusikaltimą, jo bendrininkus atlyginti padarytą žalą⁹⁵.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje Nr. 2K-395/2007 yra pažymėjęs, kad sprendimas atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti priimtas tik tais atvejais, kai tokiu sprendimu būtų įgyvendinta BK 1 straipsnyje ir BPK 1 straipsnyje nustatyta baudžiamųjų įstatymų ir baudžiamojo proceso paskirtis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.

Organizuotų nusikalstamų grupuočių daromi nusikaltimai yra itin sudėtingi, pasižymi dideliu kaltininkų organizuotumu ir sutelktumu, be to grupuočių dalyviai dažnai laikosi griežtos

⁹² Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios, 2002, Nr. 51-1933.

⁹³ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P 345.

⁹⁴ Ten pat, P 377.

⁹⁵ Piesliakas V. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso principinės nuostatos ir baudžiamoji politika // Jurisprudencija, LTU, 1998. Nr. 10 (2), P. 41-42.

kriminalinėms subkultūroms būdingos taisyklės neduoti parodymų teisėsaugos institucijų pareigūnams. Dėl šios priežasties nusikalstamų susivienijimų padarytas veikas ir pačius nusikalstamus susivienijimus atskleisti gali būti labai sudėtinga. Todėl atleidžiant nusikalstamo susivienijimo narius taikant BK 39¹ str. gali būti įgyvendinta BK 1 straipsnyje ir BPK 1 straipsnyje nustatyta baudžiamųjų įstatymų ir baudžiamojo proceso paskirtis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Nesant BK 39¹ str. suformuluoto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindo, įgyvendinti baudžiamųjų įstatymų ir baudžiamojo proceso paskirtį – išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas – būtų dar sudėtingiau.

Kita vertus cituota LAT nutartyje Nr. 2K-395/2007 taisyklė taip pat gali būti pritaikyta ir tokiais atvejais, kai asmuo sutinka duoti parodymus jau surinkus visus reikiamus nusikalstamo susivienijimo veiklos ir jo narių padarytų nusikalstamų veikų įrodymus ir asmens pagalba teisėsaugos institucijoms jau nėra reikalinga. Autoriaus nuomone tokiu atveju nusikalstamo susivienijimo dalyvio atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės remiantis BK 39¹ str. neatitiktų baudžiamųjų įstatymų ir baudžiamojo proceso paskirties siekti, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas. Šiuo atveju tikslas išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas gali būti pasiekiamas neaukojant galimybės tinkamai nubausti nusikalstamą veiką padariusio asmens, todėl baudžiamųjų įstatymų ir baudžiamojo proceso paskirties kontekste paaukojant vieną iš minėtų tikslų gaunama nauda būtų neproporcingai maža. Kita vertus, baudžiamasis procesas turi būti vykdomas gerbiant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, todėl tokiu atveju, jei nusikalstamo susivienijimo dalyvio parodymai yra gaunami prokurorui pažadėjus, kad bus pritaikytas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, o asmuo išsamiai nurodo visą savo turimą informaciją, manytina kad, nepaisant to, kad nusikalstamo susivienijimo dalyvis neatskleidžia išskirtinai naujos ir svarbios informacijos, neatleidžiant jo nuo baudžiamosios atsakomybės būtų pažeidžiamas baudžiamojo proceso sąžiningumo principas ir nusikalstamo susivienijimo dalyvio teisės bei laisvės. Siekiant išvengti tokios situacijos, kai reikia arba atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės jam nepateikus itin reikšmingos informacijos, arba pažeisti sąžiningo baudžiamojo proceso principą, teisėsaugos institucijų darbuotojai negali žadėti įtariamiesiems ar kaltinamiesiems to, ko jie gali netešėti. Pabrėžtina, kad net ir tokiu atveju, kai dėl 39¹ str. numatytų aplinkybių yra nutraukiamas ikiteisminis tyrimas, remiantis BPK 212 str. 7 p. ir 214 str. 2 d., dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo sprendžia ikiteisminio tyrimo teisėjas, o ne prokuroras.

Kaip nurodė LAT minėtoje nutartyje Nr. 2K-395/2007, pareiga vertinti, ar duodančio parodymus kaltinamojo pateikiama informacija laikytina aktyviu padėjimu atskleisti organizuotos

grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas ir ar atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės nebus iškreipta baudžiamųjų įstatymų ir baudžiamojo proceso paskirtis, pirmiausia tenka pirmosios ir apeliacinės instancijos teismams, kurie nustato bylos faktines aplinkybes, vertina kiekvieno įrodymo reikšmę ir įrodymų visumą. Tik atsižvelgiant į nustatytas faktines bylos aplinkybes ir vertinant, kiek toms aplinkybėms nustatyti buvo svarbi iš atskirų šaltinių gauta informacija, gali būti priimamas teisingas sprendimas dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės. Atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, asmens prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką gali nebūti pagrindas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, o vertinamas kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė.

Analizuojant BK 39¹ str. gali kilti klausimai ką galime laikyti prisipažinimu, kad asmuo dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje ir kas laikytina aktyvia pagalba teisėsaugos institucijoms. Minėtos sąvokos įstatyme nėra paaiškintos, todėl sprendžiant šį klausimą derėtų atsižvelgti į doktriną ir susiformavusią teismų praktiką.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje pažymėta, kad taikant BK 249 straipsnį baudžiamosiose bylose klausimai, susiję su galimybe atleisti nuo atsakomybės tam tikrus nusikalstamo susivienijimo dalyvius, prisipažinusius ir suteikusius pagalbą justicijos institucijoms, sprendžiami vadovaujantis BK 39¹ straipsnio nuostatomis, tačiau šio straipsnio taikymo atvejai kol kas reti.

Asmens prisipažinimas, kad jis dalyvavo organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui darant nusikalstamą veiką ar priklausė nusikalstamam susivienijimui, reiškia, jog asmuo ne tik patvirtina šiuos faktus, bet ir duoda teisingus parodymus apie padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes, atskleidžia savo vaidmenį organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo struktūroje ir pan.⁹⁶

BPK 80 straipsnio 1 punkte nustatyta, kad kaip liudytojas negali būti apklausiamas asmuo, kuris gali duoti parodymus apie savo paties padarytą nusikalstamą veiką. Toks teisinis reguliavimas teismams kelia problemų, kai teisiama jame posėdyje reikia apklausti asmenį, dalyvavusį organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui darant nusikalstamas veikas arba priklausiusiam nusikalstamam susivienijimui ir atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnyje numatytu pagrindu: viena vertus, toks asmuo taip pat darė nusikalstamą veiką ir, duodamas parodymus apie bendrininkų veiksmus, neišvengiamai duos parodymus ir apie savo veiksmus, kita vertus, prisipažinimas dalyvavus darant nusikalstamą veiką ar priklausius

⁹⁶ Autorių kolektyvas / red. Prapiestis J. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, I dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2004. P 251.

nusikalstamam susivienijimui ir aktyvus padėjimas atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas yra tokio asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlyga, todėl preziumuojama, kad toks asmuo turi duoti parodymus ir teisiama jame posėdyje. Asmuo, dalyvavęs organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui darant nusikalstamas veikas arba priklausęs nusikalstamam susivienijimui ir atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnyje numatytu pagrindu, teisiama jame posėdyje apklausiamas pagal bendrąsias liudytojo apklausos taisykles⁹⁷.

V. Piesliakas nurodo, kad kaltininko prisipažinimu laikytinas esminių bylos aplinkybių pripažinimas duodant tyrimo ir teisingumo vykdymo institucijoms teisingus parodymus savo noru, o ne dėl surinktų įrodymų⁹⁸. Todėl nusikalstamo susivienijimo dalyvio atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ str. prisipažinimą reikėtų vertinti kaip savanorišką, tačiau, kaip nurodo A. Gutauskas, dauguma praktikų tiriančių nusikalstamų susivienijimų padarytas nusikalstamas veikas, tvirtina, kad nusikalstamų susivienijimų dalyviai parodymus duoda tik prispirti įrodymų ir gelbėdami savo kailį.

Lietuvos apeliacinis teismas yra paaiškinęs, kad taikyti ar netaikyti konkrečiu atveju BK 39¹ straipsnio nuostatas yra nagrinėjančio bylą teismo teisė, o ne pareiga. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimui svarbu įvertinti, kokią būtent informaciją savo prisipažinimu bei aktyvia pagalba teikė nuteistasis, kiek ji yra svarbi bylai, ar tokio asmens savanoriškas prisipažinimas iš esmės nebuvo sąlygotas byloje susiklosčiusių aplinkybių, kurios pagal savo esmę paskatino asmenį prisipažinti bei būti aktyviam⁹⁹. Ši nuostata leidžia daryti išvadą, kad tokio atveju, kai asmens parodymų davimas yra sąlygotas byloje susiklosčiusių aplinkybių, teismas BK 39¹ straipsnio gali netaikyti.

Organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narys, sutikdamas duoti parodymus, įsipareigoja juos duoti teisingus. Tačiau duoti teisingus parodymus yra asmens teisė, bet ne pareiga – juk teisėsaugos institucijos pareigūnas su kaltininku derasi žodžiu. Šis pasiryžęs duoti parodymus, atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo veiklą, prokuroras pasižada taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau suprantama, jog tiek vieni, tiek kiti gali šių įsipareigojimų nevykdyti¹⁰⁰. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. gruodžio mėn. 1 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio mėn. 1 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga Nr. 27-1.

⁹⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P 277.

⁹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. rugpjūčio mėn. 30 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-389/2006.

¹⁰⁰ Gutauskas A. Asmenų, susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai // Jurisprudencija, 2004, t. 60 (52), P. 56.

apžvalgoje yra nurodęs, kad asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės jo parodymams nesuteikia jokios išankstinės ar didesnės galios, parodymai turi būti patikrinti BPK numatytais proceso veiksmais. Be to, nors asmens, atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnyje numatytu pagrindu, parodymai vertinami pagal bendrąsias įrodymų vertinimo taisykles, tačiau vis dėlto tokio asmens parodymų savarankiškumo ir objektyvumo vertinimui turi būti skiriamas didesnis dėmesys, nei vertinant kitų liudytojų parodymus¹⁰¹. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje nutarčių yra nurodęs tokių nuostatų argumentaciją:

„Atleistojo nuo baudžiamosios atsakomybės vadovaujantis BK 39¹ str. asmens parodymai bet kuriuo atveju vertinami ypač įdėmiai. Ir jais paprastai remiamasi tik tada, kai tuos parodymus patvirtina kiti abejonių nekeliantys įrodymai. Toks šių parodymų vertinimas susijęs su tuo, kad sutikęs bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis ir siekdamas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo visais atvejais siekia nurodyti kitų organizuotos grupės arba nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas, nes tai yra būtina jo paties atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlyga. Todėl toks asmuo visada suinteresuotas bylos baigtimi ir negalima atmesti galimybės, kad jo parodymai gali būti melagingi¹⁰²“.

Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas negali būti sprendžiamas mechaniškai, atsižvelgiant tik į tai, kad asmuo duoda parodymus apie jo ir bendrininkų nusikalstamas veikas. Atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ straipsnį gali būti tik asmuo, aktyviai padėjęs atskleisti padarytas nusikalstamas veikas¹⁰³.

Aktyvi įtariamo asmens pagalba teisėsaugos institucijoms gali pasireikšti kaip vertingos informacijos apie organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo veiklą ir struktūrą teikimas, liudijimas prieš organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narius, teisėsaugos institucijos užduoties įvykdymas, kuris padėjo surinkti įrodymus apie organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo veiklą, ir kiti panašūs veiksmai. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ str. pagrindu galimas tik tuo atveju, kai asmuo atskleidė visus jam žinomus faktus apie organizuotos grupės arba nusikalstamo susivienijimo padarytus ar planuojamus nusikaltimus, taip pat įrodymus, galinčius patvirtinti šiuos faktus, pateikė visą jam žinomą informaciją apie organizuotos grupės ar

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio mėn. 1 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga Nr. 27-1.

¹⁰² Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. spalio mėn. 17 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-182/2007.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. rugsėjo mėn. 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-395/2007.

nusikalstamo susivienijimo narius ir kitas dominančias tyrimą atliekančius pareigūnus aplinkybes¹⁰⁴.

A. Gutauskas, vertindamas nusikalstamo susivienijimo dalyvio pagalbos teisėsaugos institucijoms aktyvumą, siūlo atsižvelgti į suteiktos informacijos vertingumą. Jo nuomone informacija yra vertinga tuomet, kai ja remiantis galima nustatyti susivienijimo narius, atskleisti nusikaltimus, remiantis parodymais galima patvirtinti kitų susivienijimo narių kaltę ir pan. Tuo pačiu pažymima, kad tokiu atveju, kai asmuo aktyviai stengiasi padėti, bet dėl tam tikrų aplinkybių nepavyksta atskleisti kitų nusikalstamo susivienijimo narių padarytų nusikalstamų veikų, vis tiek turėtų būti galima taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. BK 39¹ str. numato aktyvų padėjimą, t. y. stengimąsi padėti, tačiau nenumato padarinių, t. y. kitų asmenų padarytų nusikalstamų veikų atskleidimo, būtinumo. Kaip nurodo A. Gutauskas, veikos gali būti neatskleidžiamos ir ne dėl asmens parodymų trūkumų, o pvz. dėl pareigūnų kompetencijos stokos ar kitų priežasčių¹⁰⁵.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-395/2007 taip pat konstatavo, kad tokios aplinkybės, kaip neatvykimas ir nepranešimas apie padarytas nusikalstamas veikas ir žalos nukentėjusiesiems neatlyginimas, negali lemti BK 39¹ straipsnyje įtvirtinto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės netaikymo. LAT taip pat pasisakė dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo galimybės tokiu atveju, jei asmuo parodymus duoda tik po to, kai prisipažino ir išsamius parodymus davė kiti bendrininkai:

„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija pažymi, kad asmens, dėl kurio iškyla BK 39¹ straipsnio taikymo galimybė, teisingų parodymų davimo procese pirmumas, lyginant su kitais įtariamaisiais, nukentėjusiaisiais ar liudytojais, neturi svarbiausios reikšmės, sprendžiant dėl minėto straipsnio taikymo: nuo pasirinktos tyrimo taktikos priklauso, kuris iš įtariamųjų, nukentėjusiųjų ar liudytojų pirmasis duos parodymus procese, taigi dėl asmens, kurio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ straipsnį klausimas yra svarstomas, gali būti jau surinkta tam tikrų duomenų apie jo padarytas nusikalstamas veikas aplinkybes, vaidmenį darant nusikalstamas veikas. Nepaisant to, kad liudytojas M. N. ir įslaptintas liudytojas „Rugsėjis“ bei nuteistasis E. A. davė parodymus prieš M. M. apklausą, o jų parodymų turinys

¹⁰⁴ Autorių kolektyvas / red. Prapiestis J. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, I dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2004, P 251.

¹⁰⁵ Gutauskas A. Asmenų, susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai // Jurisprudencija, 2004, t. 60 (52), P. 58 – 59.

atspindi įtarimus dėl M. M. dalyvavimo organizuotai grupei darant nusikalstamas veikas, tai savaime neužkerta kelio taikyti jam BK 39¹ straipsnį ir atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės¹⁰⁶.”

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. rugsėjo mėn. 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-395/2007.

Išvados

1. Organizuotas nusikalstamumas yra nuolatos kintantis, dinamiškas ir įvairus reiškiny, todėl dėl visuotinai priimtino organizuoto nusikalstamumo apibrėžimo iki šiol nėra sutariama. Baudžiamosios teisės ir kriminologijos doktrinoje organizuoto nusikalstamumo esmė paprastai atskleidžiama per jam būdingus požymius, kurie yra nebūtinai, fakultatyvūs. Dėl to organizuotas nusikalstamumas kaip reiškiny negali būti konkrečiai apibrėžtas, o tuo pačiu aiškiais ir tiksliais, ne vertinamaisiais kriterijais įtvirtintas baudžiamajame įstatyme. Atsižvelgiant į tai, nusikalstamo susivienijimo apibrėžime vartojami vertinamieji kriterijai, o teismų praktikoje didelis dėmesys skiriamas fakultatyviesiems požymiams.
2. Įstatymų leidėjo numatyta nusikalstamo susivienijimo sąvoka turi būti aiškinama ne tik remiantis jos formaliais požymiais, bet būtina kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgti į nusikalstamo susivienijimo sąvoką numatančių baudžiamojo įstatymo normų priėmimo tikslą – pažaboti aukščiausio organizuotumo lygio nusikalstamas grupuotes ir kriminalizuoti itin pavojingą visuomenei reiškinį – organizuotą nusikalstamumą. Išvada apie aukštą grupuotės organizuotumo lygį turėtų būti daroma atsižvelgiant į papildomus nusikalstamo susivienijimo požymius, liudijančius apie grupės narių pastangų sutelktumą ir pavojingumą visuomenei.
3. Vienas iš nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės skiriančių požymių yra susitarimo daryti bendras nusikalstamas veikas turinys. BK 25 str. 4 d. vartojamą terminą „susivienija“, lyginant su organizuotos grupės atveju vartojamu terminu „susitarimas“, reikėtų aiškinti plačiau, t. y. kaip susitarimą dalyvauti organizuotos nusikalstamos grupuotės veikloje, tačiau nebūtinai susitarimą bendrai daryti konkrečias nusikalstamas veikas.
4. Vertinant pastovumo ir vaidmenų bei užduočių pasiskirstymo kriterijus reikia atkreipti dėmesį į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą bei bet kokias kitas reikšmės turinčias aplinkybes. Tačiau nederėtų nusikalstamo susivienijimo vertinti kaip būtinai tradicinės, hierarchiškumo, griežta drausme ir smurto naudojimu pasižyminčios grupuotės. Teismų praktikoje pastebimi ir tokie pavyzdžiai, kai išvada apie grupės asmenų vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą, ryšių pastovumą buvo paremta ir tuo, kad nusikaltimai buvo sudėtingi ir patys savaime reikalavo detalaus plano, didelio skaičiaus tarpusavyje suderintų veiksmų.
5. Asmens dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje yra bet koks sąmoningas asmens veikimas ar neveikimas susivienijimo labui. Sprendžiant ar asmuo yra nusikalstamo

susivienijimo dalyvis, būtina nustatyti ar jis suvokė save kaip nusikaltėlių grupės narį, nepaisant to, kaip asmuo tą grupę įvardijo ar kokį veikos kvalifikavimą galėjo numatyti. Asmenys, teikiantys nusikalstamam susivienijimui paslaugas pagal darbo ar civilines sutartis neturėtų būti laikomi susivienijimo nariais, jeigu jie nėra susivieniję su kitais bendrininkais, t. y. nėra susitarę užsiimti bendra veikla ir bendromis pajėgomis siekti nusikalstamo susivienijimo tikslų.

6. Nusikalstamo susivienijimo organizavimas ar vadovavimas jam konstatuojamas nustačius tam tikrus veiksmus, pavyzdžiui, nusikalstamo susivienijimo dalyvių parinkimas, veiklos plano sudarymas, veiksmų koordinavimas ir pan. Tačiau nusikalstamas susivienijimas nebūtinai turi būti hierarchinė struktūra, o vadovas ar organizatorius nėra būtinas. Tai, kad nenustatyti nusikalstamo susivienijimo kūrimo ar vadovavimo jam veiksmai dar nereiškia, kad susivienijimas neegzistuoja, nes tam tikrais atvejais susitarimas susijungti bendrai nusikalstamai veiklai atsiranda iš bendro savitarpio supratimo, nusiteikimo aukštu organizuotumo lygmeniu užsiimti nusikalstama veikla.
7. Sprendimas atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės taikant BK 39¹ str. gali būti priimtas tik tais atvejais, kai tokiu sprendimu būtų įgyvendinta BK 1 straipsnyje ir BPK 1 straipsnyje nustatyta baudžiamųjų įstatymų ir baudžiamojo proceso paskirtis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Paaukoti galimybę tinkamai nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį galima tik tada, kai tokiu veiksmu bus užtikrinama atitinkamai didesnė nauda siekiant kitų baudžiamojo proceso tikslų, t. y. ginti asmenis nuo nusikalstamų veikų užkertant kelią tolesniam nusikalstamo susivienijimo organizavimui, tinkamai pritaikyti įstatymą kitų susivienijimo dalyvių atžvilgiu.

Literatūros sąrašas

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo // Valstybės Žinios, 1993, Nr. 5-90.
4. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo // Valstybės Žinios, 1994, Nr. 60-1182.
5. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso, Civilinio proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo // Valstybės Žinios, 1995, Nr. 104-2325.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu įstatymas // Valstybės Žinios, 1997, Nr. 45-1104.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54(1), 71, 75, 105, 227(1), 227(3) straipsnių pakeitimo įstatymas // Valstybės Žinios, 1998, Nr. 115-3238.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 67, 72, 190 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 72(3), 189(1) straipsniais įstatymas, Nr. XI-1199 // Valstybės žinios, 2010, Nr. 145-7439.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios: 2002, Nr.37-1341
10. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios: 2000, Nr.74-2262.
11. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-467.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimas „Dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 10-220.
13. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios, 2002, Nr. 51-1933.

14. 2005 m. vasario 24 d. ES Tarybos pamatinis sprendimas 2005/212/TVR, dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo.

Knygos, serijiniai leidiniai, mokslo darbai:

15. Autorių kolektyvas / red. Kiškis A., Babachinaitė G. Kriminologija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
16. Autorių kolektyvas / red. Prapiestis J. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, I dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2004.
17. Autorių kolektyvas / red. Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.
18. Gutauskas A. Asmenų, susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai // Jurisprudencija, 2004, t. 60 (52).
19. Gutauskas A. Organizuoto nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės patirtis skirtinguose Lietuvos regionuose. Vilnius: Teisės institutas, 2008.
20. Jovaiša K. Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos. // Teisės problemos, 1998, Nr. 3-4.
21. Kliunka A. 15 metų kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija. Vilnius: VŠĮ „Teisės namai“, 2008.
22. Pavilonis V. Baudžiamoji teisė, Specialioji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2001.
23. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008.
24. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė, Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2009.
25. Piesliakas V. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso principinės nuostatos ir baudžiamoji politika // Jurisprudencija, LTU, 1998. Nr. 10 (2).
26. Piesliakas V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija // Teisės problemos, 1993, Nr. 1.
27. Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: Daktaro disertacija, Vilnius 2002.
28. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento vyriausiojo prokuroro Algimanto Kliunkos pranešimas Prokuratūros kolegijos išplėstiniame posėdyje 2009 m. gegužės 29 d.

Teismų praktika:

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1995 m. spalio mėn. 10 d. nutarimas Nr. 16 "Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas".
30. 1997 m. gruodžio 22 d. LAT senato nutarimas Nr. 15. „Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimo Nr. 16 “Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹str.) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose” pakeitimo ir papildymo“. Teismų praktika, Nr. 8.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario mėn. 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio mėn. 1 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga Nr. 27-1.
33. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. rugpjūčio mėn. 30 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-389/2006.
34. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. vasario mėn. 15 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-105/2006.
35. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. spalio mėn. 17 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-182/2007.
36. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. spalio mėn. 15 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-79/2008.
37. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. vasario mėn. 29 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-29/2008.
38. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. nuosprendis, priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-92/2009.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. vasario 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-56/1999; Teismų praktika Nr. 11;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-241/2003;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės mėn. 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198/2005.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio mėn. 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-545/2006.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-25/2006.

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario mėn. 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-25/2006.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo mėn. 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-395/2007.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio mėn. 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-471/2007.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-485/2008, Teismų praktika Nr. 30.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos mėn. 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177/2008.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos mėn. 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-177/2008.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio mėn. 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009; Teismų praktika Nr. 31.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio mėn. 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-218/2009; Teismų praktika Nr. 32.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-92/2010.

Kiti šaltiniai:

53. Statistikos departamento duomenys, prieiga internete <http://www.stat.gov.lt/lt/>
54. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, prieiga internete <http://www.lki.lt/dlkz/>

Tamošaitis M. Baudžiamosios atsakomybės ypatumai už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą jam bei dalyvavimą jo veikloje / Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Gutauskas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota nusikalstamo susivienijimo sąvoka ir požymiai, šios bendrininkavimo formos ir veikos tarpusavio ryšys su organizuoto nusikalstamumo reiškiniu. Antrajame darbo skyriuje analizuoti pagrindiniai nusikalstamo susivienijimo požymiai. Remiantis šių požymių analize nusikalstamas susivienijimas kaip bendrininkavimo forma skiriamas nuo organizuotos grupės. Trečiajame darbo skyriuje nagrinėjamos baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą jam bei dalyvavimą jo veikloje sąlygos ir ypatumai. Ketvirtajame skyriuje analizuojamas nusikalstamo susivienijimo narių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, šio instituto tikslai ir prasmė.

Pagrindiniai žodžiai: organizuotas nusikalstamumas, nusikalstamas susivienijimas, organizuota grupė, bendrininkavimas.

Tamošaitis M. The peculiarities of criminal liability for the organization of criminal association, being a leader of it or participation in such association / Master's work in criminal law and criminology. Supervisor assoc. prof. dr. A. Gutauskas. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2010.

ANNOTATION

Master's work analyzed the concept of criminal association and the connection between this complicity form and criminal act and the phenomenon of organized crime. The second chapter focuses on the analysis of the main features of a criminal association. The differences of the complicity forms of criminal association and organized group are pointed out based on the characteristics of the criminal association. The third section examines peculiarities of criminal liability for the organization of criminal association, being a leader of it and participation in such association. The last chapter is focused on the analysis of the release from criminal liability of a member of criminal association, the meaning and objective of such release.

Key words: organized crime, criminal association, organized group, complicity.

Tamošaitis M. Baudžiamosios atsakomybės ypatumai už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą jam bei dalyvavimą jo veikloje / Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Gutauskas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010.

SANTRAUKA

Gerai organizuotų grupuočių padaromi nusikaltimai yra ypač pavojingi ir keliantys didelę žalą visuomenei. Pastaraisiais dešimtmečiais į organizuoto nusikalstamumo problemą atkreiptas ypatingas dėmesys ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu. Vis tik reikia pripažinti, kad organizuoto nusikalstamumo reiškinys yra itin dinamiškas, grupuotės greitai prisitaiko prie šešėlinės rinkos sąlygų ir imasi gana įvairios pelningos nusikalstamos veiklos.

Darbe „Baudžiamosios atsakomybės ypatumai už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą jam bei dalyvavimą jo veikloje“ nagrinėjamas organizuotas nusikalstamumas kaip reiškinys, jo tendencijos, pasireiškimo formos. Analizuojant Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintą nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą ir lyginant jį su organizuoto nusikalstamumo požymiais darbo pirmajame skyriuje daroma išvada, kad įstatymų leidėjo tikslas numatant nusikalstamą susivienijimą kaip bendrininkavimo formą ir nusikalstamą veiką yra kriminalizuoti aukščiausio organizuotumo lygio nusikalstamas grupuotes, organizuotą nusikalstamumą.

Siekiant atskirti nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės bendrininkavimo formas darbo antrajame skyriuje aiškinami ir analizuojami pagrindiniai nusikalstamo susivienijimo požymiai, t. y. susivienijimo dalyvių skaičius, susivienijimas vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti, pastovūs susivienijimo narių tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.

Trečiajame skyriuje analizuojama BK 249 str. numatyta nusikalstama veika, jos sudėtis, dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje, tokio susivienijimo organizavimo ir vadovavimo jam sampratos bei veiką kvalifikuojantis ginkluotumo požymis.

Darbas baigiamas nusikalstamo susivienijimo narių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, šio instituto tikslų ir prasmės analize.

Tamošaitis M. The peculiarities of criminal liability for the organization of criminal association, being a leader of it or participation in such association / Master's work in criminal law and criminology. Supervisor assoc. prof. dr. A. Gutauskas. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2010.

SUMMARY

Well-organized criminal gangs commit crimes that are particularly dangerous and pose a significant harm to the public. In the recent decades the problem of the organized crime received special attention not only on a national level but also internationally. Still, it is clear that organized crime is a very dynamic phenomenon, criminal associations quickly adapt to the market conditions, and participate in various lucrative criminal activities.

The first chapter of the master's work "The peculiarities of criminal liability for the organization of criminal association, being a leader of it or participation in such association" focuses on organized crime as a phenomenon, its trends, and the ways that criminal associations work. The analysis of the definition of criminal association and its comparison to the attributes of the organized crime forms a conclusion that the intention of the legislature is to penalize the most organized associations and organized crime.

In order to distinguish the differences between the complicity forms of criminal association and organized group, the second chapter of the master's work focuses on the main attributes of criminal association: the number of participants in such organization, the agreement to join together for the commission of a joint criminal act, permanent mutual relations and division of roles or tasks.

The third chapter analyzes the criminal act provided in the Article 249 of the Criminal Code. It focuses on the definitions of participation, being a leader of and organizing of such association as well as the attribute of being an armed criminal association.

The last chapter is focused on the analysis of the release from criminal liability of a member of criminal association, the meaning and objective of such release.